

N a d á c i a
Občan a demokracia
Minority Rights Group – Slovakia

Výročná správa

2002

OBSAH

Organizačná štruktúra

Úvod

Aktivity v roku 2002

Poskytovanie právnej pomoci v oblasti ľudských práv

Zákon o slobodnom prístupe k informáciám – nástroj občanov

Monitoring infozákona pred voľbami 2002

Menšiny vo voľbách 2002

Menšinové práva a výcvik v ich obhajovaní

Posilnenie občianskej participácie a informovanosti pred voľbami 2002

Zvyšovanie uvedomenia verejnosti o otázkach sexuálnych menšín

Ľudské práva v príprave, práci a vzdelávaní slovenskej polície

Klinika práva na každý deň - pokračovanie programu s dosahom na ďalšie komunity

Jesenná škola ľudských práv 2002

Finančná správa za rok 2002

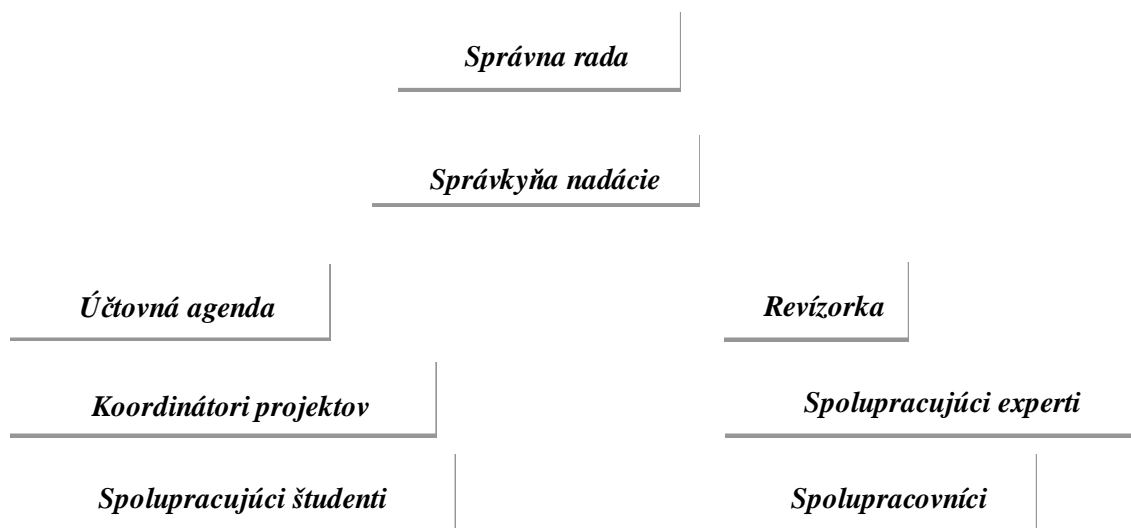
Príjmy

Výdavky

Záver

Názov organizácie : Nadácia Občan a demokracia
Minority Rights Group - Slovakia, MRG-S
Adresa : Dobrovičova 13,
811 09 Bratislava
Telefónne číslo : 02/5292 0426, 5292 5568
Faxové číslo : 02/5292 0426, 5292 5568
E-mail : pufflerova@changenet.sk
URL : www.obcanademokracia.sk
Registrovaná ako : nadácia
Dátum registrácie : 8. augusta 1997
Miesto registrácie : Bratislava
Registračné číslo : 203/Na-96/95
IČO / DIČ : 30778204

Organizačná štruktúra

Správna rada :

Dušan Ondrušek, Jana Plichtová, Radoslav Procházka, Vladimír Raiman, Viliam Zeman (predseda)

Správkyňa nadácie :

Šarlota Pufflerová (zároveň štatutárna zástupkyňa)

Účtovná agenda :

Ľudmila Pauková

Revízorka :

Jana Kresáková

Koordinátorky projektov :

Zuzana Dlugošová, Mária Kolíková, Marcela Mežianová, Diana Némethová, Sylvia Ondrisová, Šarlota Pufflerová

Spolupracovníci :

Daniel Balko, Roland Cagaň, Sylvia Čerešňová, Ivana Červenková, Ondrej Červený, Soňa Danová, Anna Daučíková, Jana Debrecéniová, Katarína Havírová, Daniela Hudečková, Paula Jójart, Helena Jonášová, Monika Kaliská, Martin Kerak, Jana Kinerová, Peter Kmotrík, Oľga Kurucová, Ivan Lukšík, Michal Lipták, Rudolf Magula, Jana Magulová, Nadežda Martinková, Slávka Menkynová, Katarína Mrázová, Zuzana Nemčeková, Darina Nemčeková, Juraj Németh, Eugénia Novotová, Roman Oleksík, Mária Ondruchová, Andrea Pančuchárová, Jozef Pavlovič, Jitka Prevendárová, Lubomír Ruttkay, Štefan Ruttkay, Monika Smolová, Svitekova, Marek Staroň, Vladimír Šárnik, Ingrid Ševčíková, Mariana Šípošová, Jana Štelbacká, Daniela Telepková, Marcel Tulis, Róbert Vitáloš, Oľga Vráblová, Beáta Vrzgulová, Peter Wilfling, Zuzana Zeleňáková

Spolupracujúci experti :

Gabriel Bianchi, Ladislav Briestenský, Zuzana Fialová, Oľga Gyarfášová, Peter Hrnčiar, Ján Hrubala, Tomáš Kamenec, Maria Kedzierska, Ján Klučka, Andrej Králik, Arne Mann, David Mc Quoid Mason, Igor Obuch, Klára Orgovánová, Vladimír Pirošík, Monika Platek, Viktor Pronkin, Ivan Rapoš, Rick Roe, Ján Šikuta, Daniel Šváby, Milan Zacharovský, Pavol Žilinčík

Študenti :

Jana Bačová, Katarína Bartovičová, Michal Davala, Jana Duffková, Peter Ďurmek, Martina Kedrová, Peter Kollár, Kristína Poláková, Katarína Vargová

Úvod

Naša organizácia sa v roku 2002 nachádzala na dôležitej križovatke svojej desaťročnej existencie. Nielen bilancia predošlého fungovania, ale aj nutnosť zareagovať na zmenené legislatívne prostredie a meniacu sa situáciu v možnostiach fundraisingu nás primäli k intenzívnejšiemu a systematickejšiemu zapodievaniu sa organizačným rozvojom a strategickým plánovaním. V rámci našich skromných časových možností sme dôležitým otázkam s tým súvisiacim venovali niekoľko po sebe nasledujúcich stretnutí. Naša potreba neustále rásť - profesionálne aj ľudsky resp. občiansky i politicky - a súčasne ambícia byť iniciátormi aj aktérmi systémových zmien, nás priviedla k hlbšiemu zamysleniu sa nad zmyslom a udržateľnosťou nášho doterajšieho spôsobu fungovania. Koncom roku 2002 naša organizácia zmenila právnu formu na občianske združenie.

V posledných rokoch sme sa začali omnoho viac angažovať v občianskej politike, rozšírili sme svoje pôsobenie o "advocacy" aktivity a poskytovanie právnej pomoci, aktívne sme sa zapojili do viacerých kampaní MVO a dostali sa do povedomia slovenskej verejnosti. Najviditeľnejšie to bolo v predvolebnom období v roku 1998, kedy naša organizácia tvorila zázemie pre hovorkyňu Občianskej kampane '98 a angažovali sme sa aj pred voľbami v roku 2002. Podobne "na očiach" sme boli pri presadzovaní zákona o slobodnom prístupe k informáciám aj počas novelizácie ústavy a tvorby novej legislatívy podporujúcej vznik inštitúcie verejného ochrancu ľudských práv či v rámci aktivít iniciatív Ľudia proti rasizmu, Stop konfliktu záujmov a pod.

Dlhodobou je v pozadí konkrétnych programových cieľov a prevládajúcich foriem aktivít naša profilácia zacielená na zvyšovanie participácie občanov vo verejnej politike. Tematicky sa prednostne orientujeme na oblasť ľudských práv. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám pritom považujeme za jeden z najúčinnějších nástrojov občanov. Aj preto sme sa v posledných dvoch rokoch sústredili na prijatie dobrého - občanovi priateľského - progresívneho zákona a v rokoch 2001 - 2002 na monitoring jeho uplatňovania v práci úradov a na zmenu nevhodnej praxe.

Vyhrali niekoľko súdnych sporov a postarali sa tak o precedентné prípady, ktoré sú veľmi dôležité pri zavádzaní novej kultúry komunikácie verejnej správy s občanmi. Výsledky monitoringu infozákona sme masívne medializovali, čím sa nám podarilo dostať tento zákon do povedomia širokej verejnosti a začať pravidelnú konštruktívnu komunikáciu so štátnou správou a samosprávou.

Našou snahou v najbližšom období bude posunúť sa z polohy kontroly uplatňovania zákona a poskytovania spätnej väzby úradom verejnej správy na pozície partnerov, čo sa nám už začína dariť. Možno to dokumentovať úspešným vstupom do snáh Ministerstva školstva povereného vládou o novelizáciu zákona v roku 2002 smerom k okresaniu liberálneho charakteru zákona. Podarilo sa nám vtedy zmobilizovať občanov, získať 500 podpisov pod hromadnú pripomienku a zabrániť tak nežiadúcemu vývinu.

V priebehu roku 2002 sme pokračovali vo vzdelávacích aktivitách i poskytovaní právnej pomoci. Výročná správa postihuje rôznorodosť nášho pôsobenia v prospech rozvoja občianskej spoločnosti a stručne popisuje aktivity jednotlivých projektov. Nezáhrňa mnohé naše dobrovoľnícke aktivity - vo vyššie spomenutých iniciatívach, vo verejnom záujme alebo v prospech samotnej organizácie. Ďakujeme všetkým, ktorí sa pripojili k nášmu úsiliu alebo ho podporili a dúfame, že si udržíme ich priazeň a podporu i naďalej ako občianske združenie Občan a demokracia.

V Bratislave, 15. januára 2003

Šarlota Pufflerová

Poskytovanie právnej pomoci v oblasti ľudských práv (1999 – 2003)

Cieľom projektu Poskytovanie právnej pomoci v oblasti ľudských práv je poskytovať bezplatnú právnu pomoc v prípadoch porušovania základných práv, kde dochádza k najčastejším porušeniam, a ktorých náprava bude mať široký vplyv na zmenu rozhodovacej činnosti štátnych i samosprávnych orgánov. Prostredníctvom poskytovania právnej pomoci je zároveň ambíciou projektu zvýšiť úroveň právneho vedomia obyvateľov Slovenskej republiky tak, aby boli schopní riešiť jednoduché právne problémy bez pomoci právnika a zároveň poskytnúť priestor adeptom právnickej praxe na stretnutie s klientmi a riešenie prípadov spojených s porušovaním ľudských práv. Dôležitou súčasťou našej činnosti je aj komunikácia so širokou verejnosťou o problematike, prezentácia úspešných prípadov a zapájanie sa do rozhodovania štátnych autorít o veciach verejného záujmu.

Pri realizácii projektu sme nadviazali na aktivity vyplývajúce z poskytovania právnej pomoci v rámci minuloročného projektu Poskytovania právnej pomoci v oblasti ľudských práv, v ktorom bolo ťažisko rovnako na právnom zastupovaní obetí porušovania ľudských práv a šírenie informácií o možnostiach obrany proti zásahom do základných práv a slobôd ako aj informácií o zásadných rozhodnutiach súdov vo veciach porušenia ľudských práv.

Počas realizácie projektu sa priebežne dopĺňala právnická knižnica potrebnou knižnou a časopiseckou odbornou literatúrou, ktorú využívajú nielen interní právnici, ale aj spolupracujúci študenti, pre ktorých je významným zdrojom informácií.

Právna pomoc prebiehala plánovanými formami – konzultáciami (osobnými, telefonickými, e-mailovými), spisovaním právnych analýz, podaní na sudy a administratívne orgány, osobnou účasťou na pojednávaniach, vyšetrovacích úkonoch apod.

Počas roku 2002 bola právna pomoc poskytovaná v širokom zábere právnych odvetví. Stabilnou súčasťou obsahu právnej pomoci v roku 2002 bolo **právo na informácie**. V tejto oblasti sme poskytli desiatky osobných, e-mailových ako aj telefonických konzultácií. V komplikovanejších prípadoch, v ktorých rozhodnutie malo význam pre ďalšiu prax štátnych a samosprávnych orgánov sme podali voči odvolanie, prípadne žalobu na príslušný súd. Mnohé z prípadov boli vyriešené už v konaní pred odvolacím orgánom, niektoré z nich až rozhodnutím pred príslušným krajským súdom. V minulom roku sme dosiahli šesť rozhodnutí v prospech našich klientov domáhajúcich sa prístupu k informáciám a jeden protest prokurátora proti všeobecne záväznému nariadeniu obce, ktoré obmedzovalo prístup k informáciám v rozpore so zákonom. Tieto rozhodnutia výrazným spôsobom ustalujú a ovplyvňujú správnu prax pri uplatňovaní zákona o slobodnom prístupe k informáciám (najmä pri interpretácii obchodného tajomstva, osobných údajov, vyžadovania predbežných úhrad za poskytnutie informácií).

V minulom roku sme podali aj dve ústavné sťažnosti pre porušenie práva na prístup k informáciám v prípadoch, v ktorých náprava nebola možná prostredníctvom riadnych opravných prostriedkov. Ústavný súd obe sťažnosti zamietol. Preto sme sa v oboch prípadoch obrátili so sťažnosťou na Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu. Vo veciach zatiaľ nebolo rozhodnuté.

Zakladanie a registrácia občianskych združení je stále oblasťou, ktorej sme sa venovali najmä z dôvodu svojvoľného výkladu zákona o združovaní zo strany registračných orgánov. Naša právna pomoc spočívala najmä v konzultáciách zakladajúcim členom ako aj komunikácia s ministerstvom vnútra.

Právo slobodne sa zhromažďovať v zmysle Ústavy Slovenskej republiky a jeho realizácia v praxi je častým problémom pri ohlasovaní zhromaždení najmä v meste Bratislava. V tejto oblasti sme osobnými a telefonickými konzultáciami s mimovládnymi organizáciami alebo jednotlivcami - občianskymi aktivistami, ale i osobnou a písomnou komunikáciou s príslušnými ohlasovacími orgánmi napomáhali ústavnému výkladu zákona o zhromažďovaní. V jednom z prípadov sme podali ústavnú sťažnosť z dôvodu odmietnutia zaevidovať oznámenie o zhromaždení a zastupovali sme ohlasovateľa aj v priestupkovom konaní pred okresným úradom. Ústavný súd sťažnosť z procesných dôvodov zamietol, v priestupkovom konaní príslušný orgán ešte nerozhodol.

Prieťahy v konaní sú najrozšírenejším nedostatkom najmä v oblasti súdnych konaní, s ktorými sme sa v minulom roku potýkali vo forme osobitných žiadostí o právnu pomoc kvôli nečinnosti, prípadne ako súčasť prípadov, ktorých zastupovanie sme prevzali z iných dôvodov. Okrem sťažností na príslušných orgánov správy súdu (predseda okresného alebo krajského súdu) sme podali aj dve sťažnosti pre prieťahy na Ústavný súd Slovenskej republiky. O jednej ešte nebolo rozhodnuté, druhá z nich bola zamietnutá. Keďže sme sa s dôvodmi zamietnutia nestotožnili, vypracovali a podali sme sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva. Doposiaľ rozhodnuté vo veci nebolo.

26 sťažovateľov v obci Ž. zastupujeme v konaní pred ústavným súdom z dôvodu dlhodobého porušovania ich základných práv na **slobodu pobytu a volebného práva**. Samosprávne orgány obce zamietli ich žiadosť o evidenciu trvalého pobytu napriek splneniu všetkých zákonných podmienok. To spôsobilo, že sťažovatelia sa okrem iných prekážok nemohli zúčastniť na parlamentných voľbách a voľbách do orgánov samosprávy v mieste svojho trvalého bydliska. V tomto roku sme predkladali doplnenie ústavnej sťažnosti, ktorú Ústavný súd prijal na ďalšie konanie, ako aj vyjadrenia na stanoviská odporcu v konaní. V nasledujúcich týždňoch očakávame rozhodnutie Ústavného súdu SR vo veci samej.

Pri príležitosti konania volieb sme poskytli viaceré telefonické ako aj e-mailové konzultácie pre novinárov ako aj kandidátov za poslancov do obecných a mestských zastupiteľstiev.

Porušenie **slobody pohybu** bolo predmetom právneho zastupovania troch českých občanov, ktorý sa chceli zúčastniť verejného zhromaždenia. Orgány hraničnej polície ich nevpustili na územie Slovenskej republiky s odôvodnením, že „idú na zakázanú akciu“. V prípade sme podali žalobu na všeobecný súd a ústavnú sťažnosť pre porušenie slobody pohybu. O prípade zatiaľ nebolo rozhodnuté.

Zákonný výkon samosprávnych právomocí je jednou z ďalších oblastí, ktorou sme pri riešení prípadov spojených s porušovaním základných práv zaoberali. V prípade neoprávneného zásahu mesta D., ktoré zmluvou uzavretou s obchodnou spoločnosťou zasiahlo do vlastníckych práv bytov sme podali návrh na vydanie predbežného opatrenia, ktorému súd začiatkom tohto roka vyhovel. Zároveň sme požiadali o prístupenie do konania, v ktorom prokurátor na náš podnet žaluje nezákonnosť uznesenie mestského zastupiteľstva, ktorým bol daný súhlas k predaju nehnuteľností, ktoré boli súčasťou vlastníctva vlastníkov bytov v bytovom dome. Voči rovnakej samospráve naďalej zastupujeme prípad nedodržania zmluvy voči mimovládnej organizácii, kde očakávame vytyčenie ústneho pojednávania.

Otázky transparentnosti výkonu samosprávy vo vzťahu k prístupu verejnosti na rokovania komisií obecného zastupiteľstva sme konzultovali a analyzovali s občianskymi aktivistami, ktorí mali záujem aktívne sa zasadiť zúčastniť. Je dohodnutá aj ďalšia spolupráca v prípade zistení neústavného postupu samosprávnych orgánov.

Problém **náhrady škody voči štátu** za nezákonné rozhodnutie bol v rámci projektu zastúpený prípadom nezákonného rozhodnutia o povolení výrubu stromu, kde zastupujeme poškodeného vlastníka. Vlastník dal vypracovať znalecký posudok, ktorý vyčíslil výrubom spôsobenú škodu. Na základe posudku bola vypracovaná žiadosť Ministerstvu životného prostredia SR o náhradu škody. V súčasnosti čakáme na reakciu ministerstva. Ďalším prípadom je vymáhanie náhrady škody za vykonanú väzbu. Ministerstvo spravodlivosti SR zamietlo návrh na náhradu škody z dôvodu predchádzajúcej nezamestnanosti klienta. Bola podaná žaloba, ktorú príslušný súd zamietol z dôvodu legislatívnej nemožnosti priznať odškodnenie za väzbu v takýchto situáciách. Tento problém by sa mal v budúcnosti vyriešiť novelizáciou zákona, pri ktorého príprave sme sa svojimi pripomienkami (návrh zásad zákona) aktívne podieľali.

V dlhodobom zastupovanom prípade návrhu na náhradu škody voči štátnemu podniku, ktorý výstavbou priehrady spôsobil závažnú škodu na súkromnom vlastníctve sme na výzvu súdu dali vypracovať autorizovanému inžinierovi návrh technického riešenia uvedenia vlastníctva do pôvodného stavu. V prípade dochádza k značným prieťahom v konaní, preto sme zároveň podali sťažnosť príslušnému predsedovi súdu.

Zneužívanie silnejšieho postavenia prenajímateľov bytov a nedostatočná legislatíva v časoch schvaľovania reštitučných zákonov mali vplyv na riadne uplatňovanie práv nájomcov bytov a miestností v ubytovni. V prvom z prípadov, kde byt insolventnej nájomkyne prenajímateľ odpojil byt od elektrickej energie, sme prostredníctvom návrhu na nariadenie predbežného opatrenia dosiahli je opätovné zapojenie po piatich rokoch bývanie bez elektriny. Zároveň sme sprostredkovali osobné stretnutie, na základe ktorého bola spísaná dohoda o urovnaní dlhu. V druhom prípade sme zastupovali sociálne slabú klientku v ústnych rokovaniach s ubytovateľom, ktorý redukoval počty miest ubytovaných. Ide o klientku, ktorá je postihnutá nedostatočnou legislatívou, ktorá nevyriešila prechod nájmu miestností na trvalé bývanie v prípadoch, kedy nehnuteľnosť reštituovala cirkev. Otázka povahy tejto zmluvy je predmetom konania na súde u iných dotknutých osôb. V tomto prípade sme kooperáciou s advokátom iných klientov dohodli spoločný postup, v rámci ktorého podáme v konaní návrh na prerušenie konania a postúpenie veci na Ústavný súd SR pre nesúlad príslušného reštitučného zákona s ústavným zákazom diskriminácie.

Okrem hlavných činností súvisiacich s poskytovaním právnej pomoci sme sa v rámci naplňovania cieľa projektu - pozdvihovania právneho vedomia v slovenskej spoločnosti a ovplyvňovania rozhodovania a tvorby legislatívy v otázkach súvisiacich so základnými právami a slobodami - venovali i nasledujúcim činnostiam:

V spolupráci s občianskym združením **Za Matku Zem** sme konzultovali a vytvorili obsah návrhu všeobecne záväzného nariadenia, ktorého cieľom je udržať plochy zelene v meste.

K riešeniu problémov spojených s bojom proti rasovo motivovanej trestnej činnosti sme prispievali konzultáciami iniciatívy **Ľudia proti rasizmu** ako aj aktívnym členstvom právnikov v Komisii na riešenie problematiky rasovo motivovanej trestnej činnosti zriadenej pri Ministerstve vnútra Slovenskej republiky.

Pomoc obetiam trestných činov, najmä rasovo motivovaných, sme podporili aj spoluprácou s **Centrom pre podporu miestneho aktivizmu**, kde sme na základe dohody aktualizovali manuál s názvom Právna sebaobrana pri rasovo motivovaných útokoch, ktorý toto združenie vydalo a financovali jeho ďalšie výtlačky. Manuál aktualizovala Zuzana Dlugošová.

Spolupracovali sme tiež s občianskym združením **Odyseus**, pre ktoré sme zorganizovali stretnutie pre dobrovoľníkov združenia s cieľom vyjasnenia právnych aspektov v práci na ich projekte Chráň sa sám. Prebiehali tiež konzultácie ku konkrétnym prípadom z praxe združenia.

V oblasti prístupu k informáciám sme poskytli oficiálne právne stanoviská, pre novinárov (STV Košice, denník SME), či orgány štátnej správy a samosprávy. V rámci legislatívnych aktivít sme sa aktívne zúčastnili a iniciovali rozporové konanie pri príprave novely infozákona z dielne Ministerstva školstva SR, ktoré obsahovalo mnoho reštriktívnych ustanovení podstatne popierajúcich slobodný a včasný prístup k informáciám. Ministerstvo na základe podaných pripomienok zorganizovalo rokovanie ministra spolu so zástupcami mimovládnych organizácií, ktorého výsledkom bola dohoda na zapracovaní nami predložených pripomienok. Ministerstvo nakoniec od novely zákona upustilo. Veľkú časť našich kapacít sme vložili tiež do legislatívny prípravy zákona o verejnom ochrancovi práv, kde sme sa aktívne podieľali na príprave zásad zákona ako aj paragrafovom znení. Náš zástupca sa zúčastnil ako jediný z mimovládneho sektora na zasadnutí legislatívnej rady vlády, kde obhajoval zásadné princípy zákona.

V prípadoch významných rozhodnutí (napr. zrušenie nezákonného VZN obmedzujúceho prístup k informáciám) sme vydali tlačovú správu ako aj správu pre servisné internetové médium mimovládnych organizácií { HYPERLINK <http://www.changenet.sk> }. Informovanie verejnosti o praktických otázkach pri aplikácii infozákona a doterajšej judikatúre súdom sme uskutočnili aj prostredníctvom internetovej stránky { HYPERLINK <http://www.infozakon.sk> }, do ktorej obsahu sme pravidelne prispievali našimi skúsenosťami (súhrnný materiál o doterajších významných rozsudkov súdov, články o parciálnych otázkach).

Jeden z tímu právnikov sa v septembri 2002 zúčastnil na trojdňovej konferencii v Sofii o prístupe k informáciám, kde pripravil príspevok o skúsenostiach s uplatňovaním infozákona v slovenských podmienkach.

Realizovali sme tiež konzultačnú činnosť prostredníctvom telefónu a najmä odpoveďami na otázky zasielané cez webstránku { HYPERLINK <http://www.civilka.sk> } o jednotlivých otázkach pri používaní zákona o civilnej službe. V jednom prípade sme vypracovali odvolanie proti rozhodnutiu o nezaradení do evidencie občanov určených na výkon civilnej služby.

Na základe oslovenie občianskeho združenia **Občana v akcii** sa na pôde našej organizácie zúčastnilo stretnutie zamestnankýň (domovníčky, upratovačky), ktorým chcel dať zamestnávateľ hromadnú výpoveď v rozpore so zákonom, pričom ponúkal riešenia, ktoré boli pre zamestnankyne zjavne nevýhodné. Na spoločnom osobnom stretnutí im právnik objasnil právne možnosti ukončenia pracovného pomeru i práva, ktoré vyplývali z ich pracovného vzťahu.

Verejnú diskusiu o základných ľudských právach a ich uplatňovaní v praxi prostredníctvom médií sme v minulom roku realizovali trikrát v Slovenskom rozhlase, kde bola naším príspevkom téma práva na informácie (relácia Popoludnie s rozhlasom) ako aj prístup k informáciám a problémy v samosprávach (relácia Kontakty). O jednom z našich prípadov sme informovali aj prostredníctvom relácie 2. programu Slovenskej televízie Kaktus.

Nemalým prínosom realizovaného projektu bola aj možnosť praktického využitia skúseností a vedomostí pri vzdelávacích aktivitách našej organizácie, ktoré sa v tomto roku zamerali na učiteľov stredných a základných škôl a pedagogických pracovníkov Policajného zboru ako aj príslušníkov Policajného zboru v praxi.

Projekt sme vyhodnotili prehľadom o druhoch právnych konzultácií, najčastejších oblastiach právnej pomoci, druhoch vykonaných úkonov právnej pomoci. Zároveň sme tým identifikovali najčastejšie problémy, v ktorých jednotlivci i mimovládne organizácie potrebujú právnu pomoc ako aj nedostatky v praxi štátnych, samosprávnych, či súdnych orgánov. Častými podaniami na Ústavný súd Slovenskej republiky sme zhodnotili i vývoj judikatúry v identických právnych problémoch, čo umožňuje pre našich klientov predvídať postup súdnych orgánov, ak je legislatíva nejednoznačná. Celkovo projekt hodnotíme ako úspešný – tak po stránke šírenia právnych zručností v laickej verejnosti, ako aj dosiahnutia významným súdnych a správnych rozhodnutí, ktoré budú – najmä pri uplatňovaní zákona o slobodnom prístupe k informáciám významne vplyvať na ďalšiu prax. V ďalšom období máme záujem naďalej pokračovať v osvedčených spôsoboch poskytovania právnej pomoci pri súčasnej koordinácii s ďalšími aktivitami (vzdelávanie, publikácie, kontakt s médiami), ktoré budú zvyšovať štandardy dodržiavania základných práv a slobôd.

Projekt finančne podporuje Nadácia otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation.

Koordinátorka projektu: Zuzana Dlugošová

Zákon o slobodnom prístupe k informáciám – nástroj občanov (2002)

V rámci projektu sme realizovali monitoring dodržiavania zákona o slobodnom prístupe k informáciám na úradoch miestnej štátnej správy a samosprávy, tréningové stretnutia pre učiteľov stredných a základných škôl, pracovali sme na precedenčných prípadoch porušovania zákona 211/2000 Z.z. a realizovali sme právne poradenstvo v oblasti dodržiavania a uplatňovania tohto zákona. Cieľom monitoringu bolo identifikovať problémy a nedostatky pri uplatňovaní zákona o slobodnom prístupe k informáciám, upozorniť na ne a podľa možností inšpirovať úrady (povinné osoby) k ich riešeniu resp. odstráneniu.

Monitorovanie poskytovania informácií úradmi občanom znamená priamu účasť občianskych aktivistov pri získavaní informácií. Monitorovanie dodržiavanie zákona o slobodnom prístupe k informáciám zo strany orgánov verejnej správy je významnou súčasťou kontroly verejnej správy a hospodárenia s verejnými prostriedkami zo strany občanov. Zverejnením výsledkov sme chceli priamo ovplyvniť činnosť monitorovaných orgánov verejnej správy. Výsledkami monitoringu sme chceli úradom verejnej správy poskytnúť spätnú väzbu a ovplyvniť tak zlepšenie ich vnútornej organizácie a fungovania pri komunikácii s verejnosťou.

Monitoring bol zameraný nielen na zisťovanie informácií o správnosti postupu vybavovania žiadostí o informácie, ale aj na zbieranie informácií o spôsobe komunikácie orgánov verejnej správy (povinných osôb) s občanmi. Monitorované boli úrady štátnej správy (okresné a krajské úrady) a samosprávy (mestské/obecné (miestne)úrady, úrady VÚC) vo všetkých krajských mestách na Slovensku (8 miest) a v rámci každého kraja sme vybrali jeden menší obecný úrad. Monitoring realizovali piati ľudia – monitori a právnik.

Skupina monitorov si pred začiatkom realizácie samotného monitoringu osvojila relevantné právne normy. Otázky, nejasnosti a problémy, ktoré vznikali počas realizácie monitoringu sme konzultovali s právnikmi priebežne. Počas celej doby realizácie monitoringu fungovala prostredníctvom týchto stretnutí výmena informácií o údajoch, ktoré zistili jednotliví monitori a o priebehu komunikácie s jednotlivými úradmi. Každému monitorovi bola pridelená určitá skupina úradov, na ktoré podával

žiadosti o informácie. Monitori podávali telefonické a písomné žiadosti vždy pod svojim menom a vystupovali v pozícii bežných občanov, aby postup úradov nebol ovplyvnený faktom, že o informáciu žiada oficiálna inštitúcia. Takisto odvolania a opravné prostriedky na súdy boli podávané v mene našich spolupracovníkov – monitorov. Pri každom spôsobe podávania žiadostí o informáciu si naši monitori medzi sebou „vymenili“ určenú skupinu úradov za tým účelom, aby ten istý úrad znovu nežiadala o informáciu tá istá osoba, čo by mohlo v úradoch vyvolať podozrenie resp. tušenie, že ide o monitoring.

Počas realizácie projektu monitori telefonicky kontaktovali 86 úradov, rozposlali 172 písomných žiadostí o informácie, navštívili 83 úradov štátnej správy a samosprávy, napísali 29 odvolaní voči fiktívnym rozhodnutiam o nesprístupnení informácií, napísali 13 odvolaní voči rozhodnutiam o nesprístupnení informácií, podali jeden rozklad, štyri opravné prostriedky na súdy a dve žaloby.

Naša snaha smerovala nielen k zbieraniu informácií, ale tiež k zmene zaužívaného postupu, k prelomeniu niektorých zaužívaných postupov, ktoré boli z hľadiska zákona o prístupe k informáciám nesprávne, alebo boli pre občana – žiadateľa o informáciu nevýhodné, diskriminujúce, alebo odradzujúce.

Monitorované úrady sme hodnotili podľa vopred stanovených kritérií. Naplnenie týchto kritérií vnímame ako veľmi dôležitý predpoklad otvorenosti voči občanom a schopnosti riešiť problémy za aktívnej účasti obyvateľov určitej lokality. Distribúciu informácií medzi občanov a záujem o ich otázky považujeme za základ pre zapájanie občanov do rozhodovania o veciach verejných. V čase decentralizácie štátnej správy a prechodu nových kompetencií na samosprávy je kľúčové vedieť, ako sú úrady samosprávy pripravené poskytovať informácie a transparentne hospodáriť s verejným majetkom.

V prvom kroku našich aktivít sme telefonicky kontaktovali mestské, miestne, obecné úrady, okresné, krajské úrady a úrady vyšších územných celkov vo všetkých krajoch na Slovensku (spolu 86 úradov). Telefonicky sme žiadali informácie o počte prijatých žiadostí a vydaných rozhodnutiach o nesprístupnení informácií, ktoré pri nevyhovení žiadosti o informáciu musia povinné osoby vydávať.

Problémy, s ktorými sme sa stretli pri tejto forme podávania žiadostí, súviseli najmä s neochotou prijímať telefonické žiadosti a s neinformovanosťou úradníkov o tom, že takáto možnosť podania žiadosti vyplýva zo zákona. Ďalšia fáza podávania písomných žiadostí o informácie pozostávala z podania dvoch písomných žiadostí o informácie celoplošne všetkým monitorovaným úradom a z podávania špecifických písomných žiadostí o informáciu konkrétnym vytipovaným úradom.

V poslednej časti monitoringu sme monitorované úrady navštívili a prezreli sme si tiež ich webové stránky. Naším cieľom bolo zistiť ako úrady (tzv. povinné osoby) zverejňujú informácie, ktorých aktívne zverejňovanie im ukladá zákon. Pri našich návštevách sme sa na úradoch snažili zistiť, kde možno podať ústnu žiadosť o informácie a kde na úrade sa nachádzajú informačné tabule s informáciami, ktoré povinná osoba musí aktívne – bez žiadosti – zverejňovať.

Všeobecne možno konštatovať, že monitorované úrady miestnej samosprávy majú lepšie zorganizované poskytovania informácií na žiadosť. Aktívne zverejňovanie informácií je veľa úradmi miestnej samosprávy zanedbávané, v niektorých prípadoch až ignorované. Táto situácia vytvára zrejme „začarovaný kruh“, kedy pasivita v komunikácii s občanmi zo strany samospráv podmieňuje pasivitu a nezáujem občanov o dianie vo svojom najbližšom okolí a naopak.

Všetky výstupy, hodnotenia, popis zistených problémov s právnym komentárom sme spracovali do záverečnej správy monitoringu. Správu sme zverejnili na tlačovej konferencii a distribuovali na monitorované úrady.

Prostredníctvom mapovania situácie uplatňovania zákona o prístupe k informáciám na úradoch samosprávy a miestnej štátnej správy sme mali možnosť vytipovať prípady, ktoré si vyžadujú riešenie právnou/ súdnou cestou. Tieto prípady a ich riešenie prezentujeme čo najväčšiemu počtu obyvateľov. Pri práci na týchto prípadoch sme využívali skúsenosti a vedomosti spolupracujúcich právnikov a právnikov z Nadácie Občan a demokracia.

V rámci tejto časti projektu sme uskutočnili v spolupráci s metodickými centrami v Prešove, Banskej Bystrici a v Bratislave tréningové stretnutia (6 stretnutí) pre skupiny učiteľov občianskej náuky z celého Slovenska. Jednodňové stretnutia boli zamerané na zákon o prístupe k informáciám a na možné formy jeho prezentácie pre študentov a žiakov. Metódy učenia, ktoré prezentujeme na týchto stretnutiach sú vždy zamerané na aktívne zapájanie študentov. Tak to bolo aj v tomto prípade, teoretická časť o zákone o prístupe k informáciám bola zakončená aktivitou, kedy študenti a žiaci na miestnych úradoch (okresných, mestských, obecných) žiadajú o informácie, ktoré ich zaujímajú. Pri komunikácii s úradníkmi využívajú vedomosti, ktoré sa dozvedeli počas hodiny občianskej náuky, takto majú zároveň možnosť prakticky spoznať fungovanie verejnej správy. Na príprave a realizácii stretnutí sa podieľali tréneri - právnici a psychológovia.

Na týchto stretnutiach boli učitelia v roli študentov a tréneri (právník a psychológ) v roli učiteľov. Učitelia tak mali možnosť zažiť si konkrétne aktivity k danej téme, identifikovať kľúčové momenty pri realizácii aktivity a pripraviť sa na najčastejšie otázky zo strany študentov.

Úrady všeobecne považujú zákon o slobodnom prístupe k informáciám za príťaž. Najmä predstavitelia (starostovia) menších obcí často nepripisujú sprístupňovaniu informácií a dodržiavaniu Infozákona význam a dôležitosť. Vyskytujú sa prípady úplného ignorovania povinností, ktoré obci z Infozákona vyplývajú. Starostovia argumentujú tým, že musia zabezpečovať pre obec omnoho dôležitejšie veci a plnenie povinností uložených infozákomom (napr. vyvesovanie programu rokovania komisií, zápisníc z rokovania zastupiteľstva a pod.) vnímajú ako zbytočnú záťaž. Svoj postup zdôvodňujú tým, že obyvatelia sa aj tak o chod obce vôbec nezaujímajú a nechodia ani na zasadnutia zastupiteľstvo.

Úradníci stále považujú odpovedanie na žiadosti o informácie za nadštandard svojej práce, za hlúposť, ktorým sa musia venovať a ich „skutočná“ práca pri tom stojí. Niektoré úrady si pokojne účtujú poplatok aj za vyhľadávanie informácií, napriek tomu, že v zákone o informáciách je jasne ustanovené, že informácie sa poskytujú zdarma, iba za úhradu priamych materiálnych nákladov.

Nevyužívanie zákona občanmi je však zapríčinené i nízkym právnym vedomím občanov. Občania bez právnych znalostí alebo bez právneho zástupcu nevedia na zamietnutie žiadosti kvalifikovane reagovať a snahu získať informáciu vzdajú. Treba však tiež priznať, že úrady nevydávajú vždy kvalifikované rozhodnutia, ktoré sú v súlade so zákonom. Tento problém je výrazný najmä u úradov nedisponujúcich veľkými prostriedkami a personálom (napr. malé obce).

Nedodržanie lehoty na vybavenie žiadosti bolo veľmi časté najmä zo strany zo strany novoustanovených vyšších územných celkov (VÚC). Na jednej strane možno pochopiť, že vzhľadom na krátky čas existencie úradov vyšších územných celkov boli pracovníci týchto úradov zaneprázdnení, ale vzhľadom na minimálny počet žiadostí bolo povinnosťou úradov VÚC zabezpečiť ich vybavenie v zákonnej lehote.

Je znateľný rozdiel v prístupe medzi tým, keď o tú istú informáciu požiada občan a keď o informáciu požiada oficiálna organizácia. Úrady si totiž často nie sú isté správnosťou vlastného postupu. Ak požiada o informáciu občan, neobávajú sa jeho negatívnej reakcie ani po prípadnom nedôvodnom zamietnutí žiadosti. Ak však požiada inštitúcia, informácie sú radšej sprístupnené, ako by úrad mal riskovať ďalšie problémy.

Často sa stáva, že ak občan chce na okresných alebo krajských úradoch podať ústnu žiadosť o informáciu, musí vedieť, na aký odbor chce svoju žiadosť podať (t.j. v kompetencii ktorého odboru po obsahovej stránke požadovaná informácia je). Ak to aj občan vie, ale informácia sa netýka len jedného odboru, musí ich navštíviť viac. Nehovoriac o tom, že napr. okresné úrady sídli spravidla na viacerých miestach. Ak občan pošle žiadosť písomne, je to naozaj oveľa jednoduchšie - stačí napísať adresu úradu a jeho žiadosť bude vybavená. Takýto systém však núti občanov podávať svoje žiadosti iba písomne a to z toho dôvodu, že je to tak jednoduchšie a časovo menej náročné. Občania sú teda nútení prispôbovať sa zavedenému systému. Úrady však potom nie sú podnecované k vypracovaniu resp. zmene komunikačnej stratégie vo vzťahu k verejnosti.

Mnoho úradov má na svojich vývesných tabuliach vyvesenú informáciu o tom, čo všetko je ich povinnosťou tam mať, ale samotný obsah - zákonom predpísaná informácia - chýba.

Informačné tabule sú často neprehľadné a na ťažšie dostupných miestach, čo občanov odrádza od toho, aby sa zaujímali o informácie na nich a tým sa aj podporuje častý argument úradov, že „*tabule nikto nečíta*“. Mnohé úrady žiadnu vývesnú tabuľu nemajú, alebo na nej nemajú žiadne informácie o zákone o slobodnom prístupe k informáciám. Je tiež rozdiel, či je na tabuli, alebo internetovej stránke uvedený len málo hovoriaci odkaz „*zákon 211/2000*“, alebo zrozumiteľné „*poskytovanie informácií*“.

Občania zákon o prístupe k informáciám stále dostatočne nevyužívajú a nevedia o možnostiach získania informácií, čo dokladá aj relatívne nižší počet podaných žiadostí o informácie. Tento jav je zapríčinený aj tým, že aktívni občania a častí žiadatelia o informácie sú často vnímaní ako veční nespokojenci alebo chronickí sťažovatelia, ktorý narušajú pokoj a poriadok. Pýtanie sa a zaujímanie sa o veci verejné sa stále považuje za niečo podozrivé a podvratné nielen zo strany úradov, ale dokonca i medzi občanmi navzájom. Je však aj úlohou úradov, aby sa snažili o zmenu tohto stavu, pretože dostatok aktívnych občanov je aj v ich záujme.

V priebehu monitoringu sme sa stretli s viacerými prípadmi, prostredníctvom ktorých sa nám buď podarilo zmeniť ustálenú a všeobecne rozšírenú prax povinných osôb v prospech práva na informácie alebo tieto prípady predstavovali reprezentatívny príklad rozšírenej praxe povinných osôb. Prípady sú popísané v záverečnej správe z monitoringu a niektoré uvádzame aj v tejto správe v časti o precedentných prípadoch. Každý monitorovaný úrad dostal od nás v závere správu, v ktorej boli spomenuté všetky nedostatky pri poskytovaní informácií tak, ako sa javia z našej, občianskej strany.

Od učiteľov etickej výchovy a občianskej náuky, ktorí sa zúčastnili stretnutí už máme pozitívnu spätnú väzbu, prostredníctvom iných našich vzdelávacích programov. Veľkým problémom pre učiteľov občianskej náuky je nedostatok literatúry a metodík k výučbe „občianskych tém“, podobne je to aj z témou zákona o prístupe k informáciám. Učiteľia veľmi privítali ako teoreticko-informačný základ k tejto téme, tak aj spomínané metodiky výučby, založené na aktívnom zapájaní študentov, nielen na memorovaní informácií.

Nadácia Občan a demokracia projekt monitoringu infozákona realizovala už druhý rok. V predchádzajúcom projekte sme sa zameriavali na monitorovanie bratislavských mestských častí a úradov verejnej správy v Trenčíne. Bol to pilotný projekt monitoringu, ktorý mapoval iba začiatočnú fázu fungovania zákona v praxi. Po jednom roku, ktorý sme vnímali ako dostatočný na implementovanie a zavedenie tohto zákona do praxe úradmi verejnej správy sme považovali za dôležité zmapovať situáciu v rámci celého Slovenska. Vytvoril sa tak súbor argumentov, ktoré jednoznačne hovoria proti prípadnej novelizácii tohto zákona, a hlavne ľudské odborné kapacity v oblasti jeho uplatňovania. Nadácia Občan a demokracia bola aktívne zapojená aj do kampane za prijatie zákona o prístupe k informáciám a jej meno je s touto témou často spájané.

V budúcom období sa ďalej chceme zameriavať na monitorovanie dodržovania ľudských práv a zákonov, ktoré sú dôležité pre občiansku spoločnosť. Monitoring chceme realizovať podobným spôsobom s ohľadom na skúsenosti z predchádzajúcich monitoringov.

Prostredníctvom monitoringu sme chceli naviazať partnerský dialóg s úradmi verejnej správy. Mnoho úradov však nepovažuje mimovládne organizácie za rovnocenného partnera. Preto sme radi, že sa nám daria robiť postupné kroky k zmene tohto vnímania. Vďaka dobre vyargumentovaných právnych odporúčaní a komentárov mnohé úrady verejnej správy udržiavajú, alebo začali spoluprácu s našou nadáciou, rešpektujú právne stanoviská a obracajú sa na nás s otázkami ohľadom uplatňovania tohto zákona.

Projekt bol realizovaný za finančnej podpory získanej v rámci programu Tvoja zem, ktorý zabezpečujú Nadácia Ekopolis a ETP-S a financuje United States Agency for International Development spolu s ďalšími súkromnými i verejnými darcami. Bol súčasne zastrešený aj grantom Nadácie pre podporu občianskych aktivít.

Koordinátorka projektu: Marcela Mezianová

Monitoring infozákona pred voľbami 2002

Projekt sa zameriaval na monitorovanie implementácie zákona o slobodnom prístupe k informáciám v druhej fáze, t. j. po uplynutí jedného roka po nadobudnutí účinnosti tohto zákona. Monitoring prispel k odhaleniu základných nedostatkov vo vzťahu úrad – občan, čo je dôležitým krokom v snahe o zmenu postoja úradníkov k občanom. Hlavným cieľom projektu bolo zviditeľnenie výhod zákona o slobodnom prístupe k informáciám (ďalej len „infozákon“) pre občanov, čo je nevyhnutnou súčasťou detabuizovania moci verejnej správy a úradníkov. Zároveň bolo našim zámerom dosiahnuť odkrytie základných nedostatkov vo vzťahu úrad – občan, čo je dôležitým krokom v snahe o zmenu postoja úradníkov k občanom.

Projekt monitoringu poskytovania informácii ústrednými orgánmi testoval činnosť jednotlivých inštitúcií, sledoval ako sa nakladá s jednotlivými žiadosťami a ako k tomuto zákonu pristupujú jednotliví predstavitelia vrcholovej štátnej správy. Ústredné orgány štátnej vy mapované vopred školenými aktivistami-monitori. Monitori (5 osôb) mali za úlohu zistiť ako organizácia aplikovala zákon o slobodnom prístupe k informáciám po uplynutí jeden a pol roka po nadobudnutí účinnosti tohto zákona. Zber dát sa uskutočnil v priebehu mája a júna 2002. Monitori využili všetky spôsoby testovania 15 ministerstiev a Úradu vlády SR – monitoring internetu, zasielanie písomných žiadostí,

telefonický kontakt ale aj osobnú návštevu. Výsledné hodnotenie je sumarizáciou všetkých spôsobov testovania. (Vid' prílohu : Správa z monitoringu...)

Naďalej pretrváva isté napätie medzi predstaviteľmi realizátorov projektu a monitorovanými inštitúciami, ktoré mali tendenciu spochybňovať nami získané výsledky, čo spôsobovalo neustále konfrontácie medzi spomínanými inštitúciami. Napriek tomu je badateľný zjavný posun v kvalite poskytovania informácií, hlavne u inštitúcií, ktoré boli podľa našich kritérií hodnotené ako najhoršie. Očakávame, že v najbližšom monitoringu zaznamenáme zlepšenia práve u týchto orgánov štátnej správy, tak ako v minulom roku. Nie je však možné predpokladať, že všetky nami zistené nedostatky zmiznú zo dňa na deň. Proces premeny štátnych orgánov na inštitúcie servisného typu je proces dlhodobý. Len neustálym monitorovaním, zverejňovaním výsledkov monitoringu môže prostredníctvom tlaku verejnej mienky dôjsť k postupným zlepšeniam. Za týmto účelom bola vypracovaná podrobná správa z monitoringu, ktorá bola doručená všetkým monitorovaným úradom a následne zverejnená na tlačovej konferencii a prístupná na našej web stránke.

Pozitívnym zistením bol fakt, že niektoré orgány štátnej správy mali záujem na okamžitom zlepšení poskytovať informácie a vyzvali nás k spolupráci. Na naše návrhy odstránili niektoré menej závažné nedostatky a zároveň nám navrhli vypracovanie spoločnej koncepcie monitorovania.

V priebehu zberu dát počas monitorovania na jednotlivých orgánoch štátnej správy boli niektorí naši aktivisti-monitori identifikovaní, čo vyvolalo tak kladné ako aj negatívne reakcie. Medzi negatívnymi by sa dalo spomenúť spochybňovanie významu žiadanej informácie konkrétneho žiadateľa, ktorý bol postavený do role chronického žiadateľa, čo poskytlo monitorovanej inštitúcii argument o „obťažovaní kompetentného úradníka.“ V prípadoch úrady identifikovali, že sa jedná o monitorovanie našou nadáciou, boli všetky žiadosti vybavené k maximálnej spokojnosti. Tento postoj svedčí o tom, že k občanom a občiankam stále ešte neprístupujú s dostatočnou vážnosťou a ochotou, ani ako partneri.

Projekte bol podporený Nadáciou otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation (NOS-OSF).

Koordinátorka projektu: Diana Némethová

Menšiny vo voľbách 2002

Hlavnými aktivitami projektu bolo publikovanie komparatívnej analýzy programov a činnosti politických strán v oblasti menšinovej politiky za posledné dve volebné obdobia – vo forme brožúry a bulletinu – spojené s organizovaním diskusií občanov s politikmi na túto tému v južných regiónoch Slovenska. Diskusné fóra boli orientované hlavne na prvovoličov a nerozhodnutých. Nakoľko diskusné fóra boli zamerané najmä na skupinu prvovoličov v národnostne heterogénnom prostredí, 4 diskusné skupiny boli vytvorené a fóra realizované vo vybraných obciach južného Slovenska: v Rožňave, Šali, Nitre a v Šuranoch. Pri zachovaní metodologického postupu organizovania diskusného fóra sme umožnili občanom silou argumentov prispieť k žadaným cieľom: prebudiť občiansky záujem o verejné záležitosti, presvedčiť o možnosti podieľať sa na veciach verejných, zúčastniť sa parlamentných volieb a aktívne vyjadriť názor, “ voliť rozumom – nie srdcom!“ - pri svojej voľbe zohľadniť všetky dostupné informácie. V rámci poskytovania spätnej väzby na konci každej aktivity vyjadrili účastníci/-ky spokojnosť a ocenili možnosť otvorenej diskusie v predvolebnom čase o citlivých menšinových otázkach a ich riešení.

Tím analytikov vypracoval analýzu menšinovej problematiky vo volebných programoch jednotlivých parlamentných strán za posledné dve volebné obdobia (1994 - 1998, 1998 – 2002). Analytická činnosť sa zakladala na zbere dát, ktoré slúžili ako východiskový materiál. Tieto dáta boli zozbierané z dennej tlače, z vyhlásení politikov, z rozhovorov s nimi a záznamu z parlamentných zasadaní. Výsledkom spracovania materiálu bol výstup vo forme brožúry s názvom: „ *Menšiny v zrkadle dvoch politických období (Porovnanie postavenia národnostných menšín vo volebných obdobiach 1994-1998 a 1998-2002)*“. Práca poskytuje možnosť objektívneho zhodnotenia doterajšej činnosti posledných dvoch vlád vo vzťahu k účasti menšín vo vláde a štátnej správe. Prostredníctvom analýzy programových vyhlásení oboch vlád a ich plnenia sme pripravili pre voličov nenáročný prehľadný materiál, ktorý poslúžil pre jednoduchšiu orientáciu voliča v súčasnej politickej situácii. Brožúra má 5 častí a je bohato ilustrovaná kresbami z pera Vladimíra Fedoroviča, čo spestruje čitateľovi vnímanie veľkého množstva faktov, zhustených na malej ploche. Vyšla v náklade 500 kusov. Zámerom letáčika (2000 ks) s volebným heslom: „*Zvažuj ako rozhodneš*“ bolo občerstviť pamäť voličov, pripomenúť niektoré kontroverzné výroky politikov namierené proti národnostným menšinám. Oba materiály sme prostredníctvom spolupracujúcich neziskových organizácií distribuovali do rôznych kútov Slovenska, hlavne voličom z oblastí hustejšieho zastúpenia národnostných menšín – prevažne južného Slovenska. Materiál tiež poslúžil pri organizovaní predvolebných diskusných fór so širokým spektrom kandidátov rôznych politických strán.

Diskusného fóra v Rožňave sa zúčastnili občania slovenskej, maďarskej a rómskej národnosti, väčšinou nerozhodnutí. Iba malá časť zúčastnených si uvedomovalo dôležitosť účasti vo voľbách, väčšia časť diskutujúcich bola presvedčená o zbytočnosti zúčastniť sa nadchádzajúcich parlamentných volieb. Prevládala u nich skepsa, pričom názorová jednotvárnosť sa prejavila hlavne u rómskych voličov. Niektorí z rómskych účastníkov očakávali od moderátorov diskusných fór, aby za nich rozhodli, koho majú voliť. Po opätovnom ujasnení si cieľov a vysvetlení zamerania diskusných fór – zvýšenie účasti vo voľbách, ale bez ovplyvňovania voličov, s výzvou zvažovania na základe argumentov v práve prebiehajúcej diskusii sa rómski účastníci nechali ovplyvniť maďarskými účastníkmi, ktorí deklarovali svoje voličské preferencie. Hlavne staršia časť diskutujúcich slovenskej národnosti vyjadrovala svoj postoj voči voľbám záporne, napriek tomu v závere diskusie napokon prejavili vôľu ísť voliť.

Účastníkmi diskusného fóra, ktoré sa uskutočnilo v Šali, boli mladí ľudia slovenskej i maďarskej národnosti, väčšinou prvovoliči. Viacerí z prítomných si uvedomovali dôležitosť účasti vo voľbách a svojimi argumentmi presvedčili aj ostatných, váhavých či skeptických účastníkov. Jadro diskusie bolo venované hľadaniu dôvodov a kritérií, na základe ktorých sa účastníci rozhodujú pri konkrétnej voľbe politickej strany. Účastníci zároveň identifikovali skutočnosti, ktoré by im napomohli k uváženej voľbe. Jedným z najdôležitejších „vŕhadov“ i výstupov z diskusie bolo uvedenie si možnosti prepadu hlasov v prípade voľby strany, ktorá nezíska vo voľbách dostatočný počet hlasov a nedostane sa do parlamentu. Prvovoliči, ktorí boli rozhodnutí voliť stranu s malou šancou prekročenia 5% hranice hlasov, na základe tohto zistenia zmenili svoje rozhodnutie a začali uvažovať nad výberom „silnejšej“ politickej strany.

V rámci diskusie o prístupe politických subjektov k problematike menšín boli názory účastníkov viac citovo podfarbené, argumentované skôr vlastnými zážitkami. Účastníci poznali niektoré z výrokov extrémistických politických predstaviteľov, nemali však dostatok informácií o aktivitách iných politických strán v oblasti menšinovej politiky. Všetci účastníci diskusie opakovane vyjadrovali

potrebu väčšej informovanosti o volebných programoch jednotlivých politických strán. Mali záujem tiež o analýzy týchto programov, či o analýzy napĺňania programových vyhlásení vlády.

Diskusnej skupiny v Nitre sa zúčastnili vo vyrovnanom počte prvovoliči a nerozhodnutí voliči. Skupina bola veľmi aktívna a dobre informovaná, preto účasť vo voľbách účastníci viac menej nezvažovali a boli rozhodnutí volieb sa zúčastniť. Napriek informovanosti a aktívnej snahe diskutovať, boli opakovane zdôrazňované ťažkosti rozhodnúť sa pre konkrétnu politickú stranu. Prítomní diskutovali o tom, čo zvažujú pri svojom rozhodovaní a generovali veľmi rôznorodé zdroje informácií i kritériá rozhodovania. Opakovane sa však dostávali do „slepej uličky“ a vracali sa späť k otázke neschopnosti nájsť „ideálnu“ voľbu. Ich východiskom bola tendencia použiť negatívnu voľbu, v zmysle voľby „menšieho zla“. K otázkam menšín sa skupina stavala otvorene, extrémistické výroky politikov smerom k menšinám vnímali účastníci ako zosmiešnenie samotných politikov, ktorých nebrali vážne a následne nezohľadňovali ani príslušné politické strany vo svojej voľbe.

Skupinu možno charakterizovať ako veľmi otvorenú, aktívnu v hľadaní „správnej“ voľby. Ako pozitívum diskusie vnímala skupina získanie nových kritérií, ktoré môžu zužitkovať pri konečnom rozhodovaní o voľbe konkrétnej politickej strany.

Diskusné fórum v Šuranoch bolo špecifické najvyššou účasťou mladých ľudí, avšak zároveň aj istou pasivitou zúčastnených vo vzťahu k voľbám. Prítomní boli najmä prvovoliči, z ktorých viacerí nemali informácie o systéme volieb, ani neprejavovali aktívnejší záujem o činnosť politických strán a ich predstaviteľov. Neboli preto rozhodnutí ani o svojej účasti o voľbách. Po argumentácii časti prítomných, ktorí zdôrazňovali dôležitosť i osobnú zodpovednosť v prístupe k voľbám, potvrdili prítomní svoju účasť. Diskusia bola ďalej zameraná na porovnávanie a argumentáciu názorov ohľadne voľby konkrétnych politických subjektov, avšak diskutovala len menšia, informovanejšia časť zúčastnených. V závere však väčšina prítomných ocenila prínos diskusie, ktorá im poskytla istú, základnú orientáciu v zámeroch politických strán, a najmä kontakty a možné zdroje ďalších informácií, potrebných pre zodpovednú voľbu.

Citlivým bodom diskusie bola otázka postavenia maďarskej menšiny na Slovensku, kde väčšina mladých prejavila emotívne založené názory, namierené proti ľuďom maďarskej národnosti a ich požadovaným právam. Ich požiadavky (konkrétne požiadavky politických zástupcov maďarskej menšiny) chápali ako neprímerané a nadštandardné. Energiu podobných názorov zmiernili účastníčky, ktoré situáciu chápali ako snahu o rovnosť príležitostí pre rôzne národnosti i etniká na Slovensku, a nevnímali ju teda ako ohrozujúcu pre ľudí slovenskej národnosti. Celkovo možno skupinu hodnotiť ako pasívnejšiu, ale prístupnú argumentácii, diskusii i ovplyvneniu, či pozmeneniu vlastných postojov.

Vysokú účasť na diskusných fórach možno hodnotiť pozitívne. Mladí ľudia boli diskusiou vzájomne ovplyvnení natoľko, že v konečnom ich výstupe v závere diskusného fóra prezentovali svoj postoj k voľbám ako zmenený. Týkalo sa to hlavne voličov, ktorí sa rozhodli nevoliť alebo boli nerozhodnutí.

Nakoľko ovplyvnila voličov naša brožúra nie je možné kvantitatívne overiť. Avšak o analýzu postavenia národnostných menšín vo volebných obdobiach 1994-1998 a 1998 – 2002 prejavili záujem hlavne voliči zo zmiešaného územia, kam sme im dodatočne zasielali ešte ďalšie výtlačky. Nepriamym dôkazom zvýšenia tolerancie k menšinám sú aj výsledky volieb, kedy sa do parlamentu nedostala ani jedna z národne orientovaných strán.

Jedným z cieľov Nadácie Občan a demokracia je dodržiavanie ľudských práv a slobôd, presadzovanie záujmov menšín, rozvoj ich ústavných práv a upevňovanie právneho a politického postavenia menšín. Vytvorením objektívneho odpočtu doterajšej činnosti politických strán a medializáciou výsledkov analýzy strán z hľadiska presadzovania požiadaviek menšín sme podporili občianske princípy a princípy právneho štátu a tiež ochranu právneho a politického postavenia menšín na Slovensku. Diskusnými fórami v regiónoch sme prispeli k zvýšeniu účasti prvovoličov a pasívnych voličov v parlamentných voľbách 2002.

Výsledky nášho projektu mali nielen regionálny, ale aj celoštátny dosah v zmysle špecifického obdobia, ktorého sa projekt týkal. Voľby do národnej rady sú jedným z najdôležitejších foriem prejavu občianskej vôle. Výsledky volieb nepriamo dokazujú vplyv mimovládnych organizácií na zvyšovanie tolerancie voči menšinám a tiež znižovanie etnického napätia tak v regionálnom ako aj celoštátnom merítku.

Napĺňanie cieľov našej nadácie v zmysle podpory rozvoja občianskej spoločnosti, presadzovania demokracie a tiež podpory multietnického dialógu sú hlavnými prioritami našej nadácie. Realizáciou tohto projektu sme sa opäť priblížili k dosiahnutiu našich cieľov. V budúcnosti naďalej plánujeme realizovať projekty zamerané na znižovanie etnického napätia a zvyšovanie tolerancie voči rozdielnym národnostiam.

Nesmiernym prínosom pre našu organizáciu, ale hlavne pre tretí sektor je vzájomné spolupôsobenie v zmysle propagovania rovnakých cieľov neziskového sektora. Konkrétne musíme oceniť spoluprácu s Informačným centrom mladých, ktoré nám prostredníctvom svojej siete poskytlo možnosť distribúcie našich materiálov cieľovej skupine. Zároveň oceňujeme Inštitút pre verejné otázky, prostredníctvom ktorého sme sa prepracovali v analýze postavenia národnostných menšín za posledných osem rokov k niektorým významným informáciám. Tiež oceňujeme spoluprácu s pracovníčkou úradu vlády, ktorá pre nás vypracovala niekoľko dielčích analýz.

Nespokojnosť musíme vyjadriť s novinárskou obcou. Niektoré súkromné médiá neboli ochotné zverejňovať výsledky našej práce, pretože neprinášali žiadne šokujúce informácie. Museli sme tak vyvinúť zvýšené úsilie o prítiahnutie záujmu médií o konkrétnu tému, ktorej sa projekt venoval. Projekt zabezpečil niekoľko mediálnych (TASR, SITA, SME) i živých výstupov (TA3) s témou analýzy menšinovej problematiky vo volebných programoch politických strán za posledné dve volebné obdobia.

Projekt bol financovaný grantom Nadácie pre podporu občianskych aktivít.

Koordinátorka projektu: Diana Némethová

Posilnenie občianskej participácie a informovanosti pred voľbami 2002

Projekt bola realizovaný od júna do novembra 2002 a zameriaval sa na viacero oblastí pôsobenia. Občianske vzdelávanie pre stredoškolských pedagógov bolo realizované v sérii výcvikových kurzov s cieľom obohatiť metodickú výbavu učiteľov a učiteľiek o techniky zamerané na spravodlivý volebný proces a účasť občanov vo verejnej politike i v rozhodovaní na správe vecí verejných. Prezentácia občiansky atraktívnych tém širokej verejnosti sa diala prostredníctvom mediálnych výstupov v STV formou krátkych výpovedí známych osobností a diskusných relácií predstaviteľov MVO s cieľom motivovať občanov a občianky k vyššej, ale najmä informovanej účasti vo voľbách. Bol naplnený

hlavný cieľ projektu prispieť k vyššej účasti občanov a občianok vo voľbách, zvýšiť počet solídne informovaných občanov a občianok schopných zodpovedne rozhodnúť, ako aj povzbudiť ich v pokračovaní aktivít smerom k vyššej a sústavnej participácii vo verejnej politike a podporiť ich snahu za pomoci mediálnych výstupov.

Pred parlamentnými i pred komunálnymi voľbami sme vytvorili cyklus 35 krátkych výpovedí známych osobností, dve televízne diskusie a zabezpečili ich odvysielanie STV v septembri a novembri 2002. Za realizačné zabezpečenie mediálnych výstupov projektu bola zodpovedná produkčná firma Leon, spol. S r.o., Dramaturgiu a ideové zameranie mediálnych výstupov projektu sme uskutočnili v spolupráci s tvorcami s ďalšími mediálnymi projektmi mimovládnych organizácií - *Hlava 98, Občianske Oko, Mediálny inštitút* a ďalšími – a pripojili sa tak k spoločnému úsiliu zastrešenému spoločným názvom VOLBA 2002 a NIE JE NÁM TO JEDNO. Podobne sme sa napojili na ďalšie projekty s príbuzným zameraním realizované v lokalitách nášho pôsobenia. Naše mediálne výstupy sme zamerali na informačno-mobilizačné aktivity v regiónoch a koordinovali sme ich s pripravovanými projektmi ďalších MVO.

Vo všetkých predvolebných aktivitách prevažovali témy dodržiavania ľudských práv, situácie menšín, prístupu k informáciám i vzťahu občanov a verejnej správy všeobecne, korupcie, konfliktu záujmov, diskriminácie, postavenia žien v spoločnosti a reformy vzdelávacieho systému. Všetky činnosti mali informačný a vzdelávací, ale i výrazne mobilizačný charakter. Uskutočnili sa formou tréningov, diskusných fór a priamych mediálnych výstupov v podobe 35 krátkych výpovedí známych osobností a 2 diskusných relácií voličov a voličiek z prostredia MVO.

Našimi partnerskými organizáciami zo štátneho sektoru boli Metodické centrá v Prešove, Banskej Bystrici a v Bratislave, aktivít sa zúčastnili pedagógovia zo stredných škôl všetkých regiónov Slovenska. Realizovali sme viac ako 12 výcvikových kurzov, ktorých sa zúčastnilo viac ako 300 účastníkov/-čok, priemerne 20-25 ľudí na jednom. Obohatili a rozšírili sme náš tradičný repertoár metodík o modelové situácie, simulácie a diskusné techniky zamerané na spravodlivý volebný proces, prístup k informáciám a participáciu na spravovaní vecí verejných. Výcvik pedagógov pripravovali a viedli dvojice trénerov – jeden profesiou psychológ, druhý právnik. Hlavným cieľom vzdelávania bolo uvedomiť si druhy zodpovednosti (politickú, etickú, právnu) i rolu občanov vo verejnej politike.

Výsledky nášho pôsobenia v oblasti podpory používania participatívnych techník vo vyučovaní sú obzvlášť ťažko merateľné i keď sú jedným z rozhodujúcich faktorov priamo ovplyvňujúcim zmenu autoritárskeho spôsobu vyučovania na našich školách. Rozvíjanie právnych vedomostí a komunikačných spôsobilostí podporuje u mladých ľudí hlbšie uvedomenie si procesualnej stránky fungovania demokratického štátu aj jeho inštitúcií a pochopenie zodpovednosti za jeho vývin. Priamym dôsledkom systémovej zmeny je vyššia participácia mladých občanov vo verejnej politike a zároveň vyššia kvalita politickej kultúry. Od učiteľov a učiteľiek, ktoré absolvovali výcvikové kurzy v rámci projektu sme získali pozitívnu spätnú väzbu o príťažlivosti a účinnosti nami ponúknutých metód a ocenenie pripravených zdrojových materiálov.

Mimoriadne dôležitým faktorom projektu bol jeho celoplošný dosah, ktorý sme dosiahli rôznorodými mediálnymi výstupmi i koordináciou s našimi regionálnymi spolupracovníkmi a partnerskými organizáciami. Aktivity úzko súviseli s našou snahou o budovanie otvorenej občianskej spoločnosti na demokratických základoch a zvýšenie participácie občanov pri spravovaní verejných vecí s dôrazom na občiansku kontrolu štátnej správy i samosprávy, na odbúravanie korupcie a na zvyšovanie záujmu občanov o kontrolu verejných prostriedkov. Na spoločné úsilie predstaviteľov občianskej spoločnosti

počas volieb 2002 plynulo nadviažeme našimi vzdelávacími aktivitami, monitoringom i občianskou advokáciou počas súčasného volebného obdobia.

Projekt bol finančne podporený Nadáciou Pontis z fondu Freedom House a Nadáciou otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation.

Koordinátorka projektu: Šarlota Pufflerová

Menšinové práva a výcvik v ich obhajovaní (1999 – 2003)

V závere roka 2001 sme začali pracovať na preklade publikácie našej partnerskej organizácie Minority Rights Group International z Veľkej Británie “Menšiny a účasť na správe vecí verejných”, ktorá bola začiatkom roku 2002 zadaná do tlače. Vyšla v náklade 1000 výtlačkov. Ide o poslednú aktivitu v rámci projektu.

V kontexte práv menšín a pôvodného obyvateľstva je kľúčovou otázkou ich účasť na správe vecí verejných. Menšiny a pôvodné obyvateľstvo si uvedomujú, že rovnako ako majú právo na skupinovú identitu, majú nárok i podieľať sa na politickom, kultúrnom, spoločenskom a hospodárskom živote krajín, v ktorých žijú. Túto potrebu uznávajú i tí predstavitelia väčšinových komunít, ktorým záleží na výhľadovo dlhodobom fungovaní rovnosti medzi ľuďmi i stability a pokoja v spoločnosti, v ktorej žijú. Nedostatočná účasť menšín na správe vecí verejných môže mať vážne následky – ekonomické straty, násilné konflikty a zničené životy.

Táto správa, ktorej autorom je profesor Yash Ghai, významný odborník v oblasti ústavného práva, stručne popisuje viacero prostriedkov, ktoré môžu byť využité v záujme zabezpečenia účasti menšín a domorodého obyvateľstva na správe vecí verejných – účasť v zastupiteľských orgánoch, delbu moci, autonómiu a sebaurčenie – a hodnotí skúsenosti získané pri uplatňovaní ústavných a politických opatrení zameraných na menšiny a pôvodné obyvateľstvo. Autor dopĺňa svoje hodnotenie celým radom príkladov, medzi ktoré patrí Bosna a Hercegovina, Cyprus, Fidži, India, Severné Írsko a Juhoafrická republika.

Až príliš často sa stretávame s tým, že menšiny a pôvodné obyvateľstvo v skutočnosti nemajú podiel na správe vecí verejných a sú vylúčení z procesu prijímania politických, sociálnych a ekonomických rozhodnutí, ktoré výrazne ovplyvňujú ich život. Cena, ktorú spoločnosť platí za to, že svoje rozhodnutia nekonzultuje a nezapája do nich tých, ktorých sa dotýkajú, môže byť často veľmi vysoká, najmä v oblasti hospodárskych výdavkov, stratených príležitostí, ostrých konfliktov a zničených životov.

Správa *Menšiny a účasť na správe vecí verejných* ukazuje, prečo je participovanie menšín na veciach verejných také dôležité i zložité. Poskytuje širší pohľad na celú škálu prostriedkov, ktoré boli alebo môžu byť využité v záujme zabezpečenia účasti menšín na správe vecí verejných. Súčasne poukazuje na to, že hoci je potrebné uznať hodnotu rozdielov a rozmanitosti, nemenej dôležitá je aj integrácia menšiny a väčšiny a ich vzájomné prispôsobovanie. Najtážšou úlohou, ktorou sa zaoberá i táto správa, je pravdepodobne otázka, ako čo najlepšie zabezpečiť účasť menšín a pôvodného obyvateľstva na správe vecí verejných tak, aby nedošlo k rozvráteniu všeobecne platných hodnôt a lojality, ktoré sú základom súdržnosti danej spoločnosti.

Otázkou práva menších na účasť na správe vecí verejných sa zaoberá viacero medzinárodných dokumentov, vrátane Deklarácie Organizácie Spojených národov o menšinách z roku 1992 a Rámcovej dohody o ochrane národnostných menšín Rady Európy, ktorá vstúpila do platnosti v roku 1998. Na túto tému sa najmä v Európe konali významné medzinárodné konferencie a odzneli zásadné vyhlásenia. Sem patrí predovšetkým konferencia Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) pod názvom Účasť na vláde a na správe vecí verejných: Integrujúca odlišnosť, ktorá sa konala vo švajčiarskom Locarne v roku 1998. V nadväznosti na ňu boli zverejnené *Lundské odporúčania v oblasti aktívnej účasti národnostných menšín na verejnom živote*, vydané vysokým komisárom OBSE pre národnostné menšiny v roku 1999.

Aj keď sa odborníci zhodnú v názore, že účasť na veciach verejných je pre menšiny základom uvedomenia si vlastnej identity, spolupatričnosti so širšou komunitou a ochrany ich záujmov, dohoda o formách a metódach jej presadzovania nie je až taká jednoznačná. Zdá sa, že diskusia medzi tými, ktorí zo všetkých síl podporujú menšinovú samosprávu, a tými, ktorí podporujú opatrenia zamerané na posilnenie politickej integrácie menšín, bude pokračovať i naďalej. Táto správa odporúča, aby sme sa vyhli zovšeobecneniam a namiesto toho dokazuje, že alternatívy by sa v každom konkrétnom prípade mali vyberať podľa daných okolností a obmedzení. Správa prihliada na túto skutočnosť a predkladá prehľad možných foriem a metód s nádejou, že prispejú k vzájomnej spolupráci medzi komunitami na celom svete.

Dúfame, že i napriek zložitosti danej problematiky bude preklad novej správy našej partnerskej organizácie MRGI prínosom v oblasti vzájomnej spolupráce jednotlivých komunít po celom svete, a to najmä tým, že kladie dôraz na porozumenie a presadzuje viaceré dôležité princípy. Medzi tieto princípy patria: štátne občianstvo ako kľúč k účasti na politickom živote a na verejnom živote vôbec a súčasne potreba iného ako reštriktívneho prístupu k zabezpečeniu občianskych práv; ďalej dôležitosť spolupráce regionálnych orgánov v záujme vytvorenia regionálneho systému, ktorý by menšinám a pôvodnému obyvateľstvu umožňoval podieľať sa na správe vecí verejných v miestnych podmienkach, volebné zákony, ktoré podporujú zapojenie do politického rozhodovania, špecifické legislatívne postupy pri tvorbe zákonov s výrazným vplyvom na život menšín a pôvodného obyvateľstva, kľúčová úloha delby moci v prechodných obdobiach po prekonaní konfliktov; otázka územnej, skupinovej alebo kultúrnej autonómie tam, kde je žiaduca a vhodná s primeraným zabezpečením práv „menšín v menšinách“ (napr. práv žien) a potreba organizácií, podporovaných štátom, ktoré prispievajú k rozvoju kultúry a jazyka menšín a pôvodného obyvateľstva, zaručujú korektné zaobchádzanie a rozvíjajú porozumenie a zmierenie medzi kultúrami.

Predložená široká škála metód a prostriedkov ponúka veľa možností, ako zvýšiť účasť menšín a pôvodného obyvateľstva na správe vecí verejných. Namiesto toho, aby tieto možnosti zostali iba abstraktným želaním, adresujeme čitateľom tejto správy výzvu, aby premenili tieto myšlienky na skutočnosť v čoraz väčšom množstve komunít, ktoré sú doteraz prehliadané. Táto správa bola publikovaná v priebehu príprav Svetovej konferencie proti rasizmu a jej ambíciou je stať sa konkrétnym príspevkom k boju proti diskriminácii.

Projekt vydaním prekladu a distribúciou publikácie v roku 2002 skončil. Bol finančne podporený Programom MATRA holandskej vlády a bol realizovaný v spolupráci s našou partnerskou organizáciou Minority Rights Group International z Veľkej Británie

Koordinátorka projektu: Šarlota Pufflerová

Zvyšovanie uvedomenia verejnosti o otázkach sexuálnych menšín (2001 – 2002)

Projekt mal prispieť k zvýšeniu uvedomenia verejnosti o sexuálnych minoritách. V rámci projektu boli realizované 3 tréningy pre učiteľky a učiteľov stredných škôl a 3 workshopy pre študentky a študentov humanitných odborov VŠ. Zároveň bola vytvorená prvá slovenská odborná publikácia s názvom „Neviditeľná menšina – Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii“, ktorá sa venuje problematike sexuálnych menšín a postojom väčšinovej spoločnosti k nim.

Podnetom pre vznik projektu i publikácie bolo pretrvávajúce ignorovanie alebo odmietanie tematiky homosexuality, či už na slovenských školách alebo v iných spoločenských inštitúciách. Osnovy sexuálnej výchovy pre stredné školy síce obsahujú kapitoly o homosexuálnych a lesbických vzťahoch, tie sú však zaradené až po príspevkoch o pohlavných úchyľkách, pohlavnej promiskuite, či pohlavne prenosných ochoreniach. Vzťahy gejov a lesbických žien sú tak naďalej asociované s úchyľkou a nebezpečenstvami. Osnovy sexuálnej výchovy pre základné školy sa otázkam homosexuality vyhýbajú úplne. Navyše posolstvá, ktoré vychádzajú z osnov sexuálnej výchovy, považujú heterosexuálnu orientáciu za jedinou orientáciu, ktorá môže byť akceptovaná spoločensko-mravnou normou a od mladých ľudí tak očakávajú uzavretie manželstva, splodenie a výchovu detí. Tým samozrejme zo svojho rámca vylučujú vzťahy gejov, biseuxálov i lesbických žien. V tomto kontexte ľudia, ktorí majú vyučovať sexuálnu výchovu nepredpokato, nemali k dispozícii aktuálne študijné texty ani primerané metodiky na prácu s postojmi svojich študentov a študentiek.

Tréningy pre učiteľov a učiteľky SŠ prebehli v spolupráci s Metodickými centrami v Bratislave, Banskej Bystrici a Prešove a boli zamerané na prehľad aktuálnych informácií o problematike sexuálnych minorít. Prostredníctvom osvojenia si interakčných metód získali učiteľky a učitelia základné poznatky o rozličných formách marginalizácie sexuálnych minorít, a tiež aj zručnosti potrebné v pedagogickej práci pri prezentácii tak citlivej témy. Participovali zároveň pri dotváraní a modifikácii metodík, aby boli primerané pre vek študentiek a študentov a efektívne vzhľadom na plánované ciele.

Workshopy pre vysokoškolských študentov a študentky boli zamerané aj na špecifické otázky práce s homosexuálnymi ľuďmi (v zmysle facilitácie procesu „coming out“ a prijatia sexuálnej orientácie človekom) a na prácu s inštitucionálnymi i osobnými prejavmi heterosexizmu a homofóbie. Medzi účastníkmi a účastníkmi workshopov sme vytipovali ľudí, ktorí v rámci svojich domovských regiónov aktívne rozširovali naše zdrojové a metodické materiály a spolupracovali s učiteľkami SŠ pri príprave hodín sexuálnej výchovy v oblasti homosexuality.

Za účelom vytvoriť relevantnú zdrojovú publikáciu o problematike sexuálnych menšín bol zostavený špeciálny tím profesionáliek a profesionálov, ktorí sa už viacero rokov zaoberajú témou sexuálnej orientácie a postojov k sexuálnym minoritám. Vytvorená publikácia „Neviditeľná menšina“ sa tematicky venuje viacerým okruhom. Rozoberá aktuálne chápanie pojmov homosexualita a homofóbia a približuje niektoré aspekty života ľudí zo sexuálnych menšín v spoločnosti, v ktorej normou vzťahov je heterosexuality, teda vzťah muža a ženy. Kniha ponúka tiež pohľad do histórie prístupov k homosexualite a bisexualite, venuje sa právnym aspektom tejto problematiky, registrovanému partnerstvu gejov a lesbických žien a neobchádza ani gejské a lesbické rodiny. Publikácia navyše podrobne spracováva problematiku postojov heterosexuálnej väčšiny ku gejom, biseuxálom a lesbám,

keďže práve tie bývajú často zdrojom ich prípadných ťažkostí a problémov. Analyzuje aj prístup slovenských spoločenských inštitúcií k problematike homosexuality. Okrem teórie kniha ponúka adresár - gejských a lesbických organizácií na Slovensku a kontaktov v zahraničí, - odpovede na najčastejšie kladené otázky týkajúce sa homosexuality, bisexuality a diskriminácie sexuálnych menšín a - súbor metodík, ktoré umožňujú interaktívnou a zážitkovou formou vyučovať témy sexuálnej orientácie a pracovať s postojmi ľudí k členom a členkám sexuálnych menšín.

Informácie, ktoré kniha prezentuje, sú čerpané najmä zo zahraničných odborných zdrojov (prevažne z krajín západnej Európy, USA i Austrálie). Tie sa v posledných rokoch sústredia na skúmanie postojov heterosexuálnej väčšiny ku gejom a lesbickým ženám a na hľadanie možností ich ovplyvňovania. V oveľa menšej miere sledujú samotných gejov a lesbické ženy a z medicínskeho hľadiska sa venujú skôr možným ťažkostiam gejov a lesbických žien, ktoré sú dôsledkom negatívneho prístupu ich sociálneho okolia.

Hlavným cieľom knihy je teda poskytnúť zmysluplný a aktuálny odborný text predovšetkým pre pedagógov stredných a vysokých škôl a ponúknuť im súbor cvičení, ktoré im umožnia vyučovať tak citlivé témy, akými sexuálna orientácia i postoje k nej nepochybne sú. Kniha je ďalej určená aj pre odborníkov a odborníčky z oblasti sociálnej práce a zdravotníctva, keďže u niektorých z nich pretrvávajú aj napriek oficiálnym stanoviskám zdravotníckych organizácií predpojaté postoje k homosexualite, či bisexualite.

Kniha bola a je distribuovaná na viaceré stredné i vysoké školy v rôznych regiónoch Slovenska, vybratým zdravotníckym zariadeniam (centrám poradensko-psychologických služieb, psychiatrickým oddeleniam), niektorým mimovládny organizáciám, knižniciam Zboru väzenskej a justičnej stráže, nápravno-výchovným zariadeniam ako aj knižniciam Armády SR. Profesionáli i laici, ktorí majú o knihu záujem, ju môžu získať priamo v OZ Občan a demokracia alebo si ju zakúpiť v kníhkupectve.

V záverečnej fáze projektu prebehla odborná (i tlačová konferencia), ktorej cieľom bolo jednak predstaviť publikáciu o sexuálnej orientácii odbornej i laickej verejnosti a tiež vytvoriť priestor na diskusiu odborníkov a odbornícok z oblasti školstva, psychológie a psychiatrie, spolu so zástupcami sexuálnych menšín na Slovensku. Prizvané odborníčky a odborníci diskutovali o neštandardných zväzkoch v biblickej tradícii, koncepte zdravia ako prevencie homofóbie, problémoch emancipácie homosexuálne cítiacich tínedžerov, postojoch väčšinovej populácie v otázke homosexuality a psychosociálnych aspektoch "coming out".

Za dôležité považujeme, že konferencia prebehla v období keď poslanci bývalého slovenského parlamentu odmietli diskutovať o Návrhu zákona o uplatňovaní zásady rovnakého zaobchádzania (antidiskriminačný zákon), a to práve kvôli skutočnosti, že sa v zákone hovorí aj o sexuálnej orientácii. Potvrďuje sa, že stereotypy spájané so sexuálnou orientáciou stále negatívne vplyvajú na rozhodovanie i konanie ľudí, nevynímajúc tých, ktorí majú v rukách politickú moc a rozhodujú za nás všetkých. Aj preto sme distribuovali knihu Neviditeľná menšina aj do rúk poslancov a poslankyň súčasného slovenského parlamentu. Prístup k aktuálnym informáciám totiž možno považovať za prvý, dôležitý krok k porozumeniu situácie ľudí zo sexuálnych menšín a k rozvoju tolerantnejších postojov k nim. Veríme, že nová, odborná publikácia prispeje k prebiehajúcej verejnej diskusii o sexuálnych minoritách a podnieti záujem o túto problematiku.

Projekt Zvyšovanie uvedomenia verejnosti v otázkach sexuálnych minorít bol realizovaný s podporou Veľvyslanectva Holandského kráľovstva v rámci programu Matra - KAP.

Koordinátorka projektu: Sylvia Ondrisová

Ľudské práva v príprave, vzdelávaní a v práci slovenskej polície (2001 – 2003)

Program spolupráce s Policajným zborom SR v oblasti vzdelávania, výcviku a prevencie

Realizáciou projektu sme prispeli k rozvinutiu efektívnych foriem a spôsobov vzdelávania zamestnancov štátnej inštitúcie, ktorá má vo svojom systéme a spôsobe fungovania ešte z čias totality zakonzervované represívne praktiky a autoritárske spôsoby riadenia. Uspeli sme v nadviazaní dlhodobej spolupráce so Strednou odbornou školou PZ v Pezinku a úzko spolupracujeme aj s Odborom prevencie na Prezídium PZ. Uskutočnili sme sériu školení pre policajných učiteľov aj pre dôstojníkov z praxe zameraných jednak na ľudsko-právne témy, ale tiež na zvýšenie dôvery občanov v políciu a zlepšenie komunikačnej stratégie policajného zboru. Spolu s inými MVO sme začlenení aj do Komisie na riešenie rasovo-motivovanej trestnej činnosti zriadenej pri Prezídium PZ, kde sa aktívne podieľame na koncepcii práce polície v tejto oblasti a spoluvytvárame tlak na Ministerstvo vnútra SR, čo ho núti vážne sa touto problematikou zapodievať a riešiť ju.

Vytváranie inovatívnych koncepcií vzdelávania rovnako aj systémové zmeny vo vzdelávaní polície sú súčasťou našich súčasných programov nadväzujúcich na dlhoročné tréningové a publikačné aktivity pre pedagógov. V rámci projektu sme v týchto aktivitách pokračovali, pričom sme sa zamerali na témy ako **sloboda prejavu, domáce násilie, právo na informácie, právo na súkromie a diskriminácia**. Ponúkli sme pohľad na tieto ľudsko-právne témy v kontexte práce polície a neopomenuli sme ani metodickú výbavu v podobe interaktívnych techník.

Prípravou spoločných propagačných materiálov prispievame k zvýšeniu otvorenosti a transparentnosti polície smerom k verejnosti a súčasne k pozdvihnutiu právneho vedomia obyvateľov Slovenskej republiky. V každom programe tréningu príslušníkov polície bolo niekoľko blokov aktivít s cieľom rozvíjať ich komunikačné zručnosti a meniť prístup v práci s verejnosťou. Zlepšiť komunikáciu s občanmi znamená pre budúcnosť reálnu možnosť získať obyvateľov Slovenska pre spoluprácu s políciou a v dlhodobom horizonte budovať vzťah dôvery medzi obyvateľmi a políciou. Aktivity v rámci nášho programu podporujú a rozvíjajú konkrétne možnosti efektívne uplatňovať základne práva a slobody v komunikácii obyvateľov Slovenska s políciou ako i systematicky naprávať stav porušovania ľudských práv napr. pri rasovo motivovaných trestných činoch a ich vyšetrovaní. Najmä v tejto oblasti nastal badateľný posun, čo dokumentujú výstupy spoločnej komisie i vôľa úradu vlády podporiť naše aktivity v tomto smere v nasledujúcom období.

V tomto duchu sme prispeli ku komplexnej reforme vzdelávacieho systému v polícii a priamo sa spolupodieľali na jej príprave. Je nutné poznamenať, že na tomto poli sú stále ešte veľké rezervy. Informácie o základných ľudských právach a slobodách a mechanizmoch ich ochrany na domácej i vnútroštátnej úrovni sú síce včlenené do systému vzdelávania v polícii, ale chýba systematickejšia metodická príprava pedagógov i policajtov z praxe, ktorí sa venujú práci s mládežou v rámci preventívnych programov (viď. materiál vypracovaný v rámci projektu).

V priebehu realizácie projektu sme sa zasadzovali o kvalitatívnu zmenu v príprave nových policajtov. V policajných školách všetkých stupňov sa participatívny a interaktívny spôsob vyučovania (modelové situácie, hranie rolí, riešenie prípadov) používa. Výcvik v komunikačných zručnostiach však naďalej nie je uspokojivo obsahovo sýtený tematikou ľudských práv. Podarilo sa otvoriť diskusiu

o rozvoji systému celoživotného vzdelávania policajtov v činnej službe i čiastočne zapojiť občianskych aktivistov a expertov z prostredia mimovládnych organizácií do prípravy nových koncepcií vzdelávania a stratégie policajnej práce. Policajné školstvo (i zbor samotný) sa však nachádza v štádiu premeny, kedy si jednotlivé školy hľadajú vlastné nové spôsoby fungovania i vzdelávacej politiky všeobecne (výber študentov, organizácia vyučovania, tímová práca pedagógov a príprava na ňu). I tu vidíme rezervy a možnosti pozitívne ovplyvniť organizačné zmeny.

V rámci projektu bolo v priebehu roku 2002 pripravených do tlače 5 relevantných zdrojových publikácií doplnených metodologickými príručkami. Pripravili a realizovali sme tréningové kurzy pre pedagógov policajných škôl i pre dôstojníkov polície z praxe – väčšina z nich boli špecialisti pre prevenciu a styk s verejnosťou - so zámerom zmeniť spôsob každodennej práce polície tak, aby sa prevencia stala jej integrálnou súčasťou. K tejto méte má však slovenská polícia stále ešte ďaleko. Prevencia sa vydeľuje ako zvláštna oblasť policajnej práce a nemá v porovnaní s inými (napr. poriadková služba, kriminálna alebo dopravná služba) adekvátne postavenie a rozpočtové prostriedky. K vytvoreniu mechanizmov pravidelnej komunikácie polície s obyvateľmi prebehla otvorená diskusia vo všetkých tréningových skupinách za účasti kompetentných a zodpovedných vedúcich pracovníkov z Prezídia PZ.

V kooperácii s účastníkmi pracovných stretnutí sme vytvorili i návrh spoločného produktu – komplementárneho plagátu a letáku - oslovujúceho širokú verejnosť. Naše spoločné aktivity majú okrem iného za cieľ prispieť k ozdraveniu vnútorného prostredia v polícii. Za najväčší problém považujeme chýbajúcu komunikačnú stratégiu Policajného zboru ako takého. Počas realizácie projektu sme získali prehľad o najproblémovnejších oblastiach pri uplatňovaní a realizácii ľudských práv v každodennej praxi polície. V niektorých prípadoch sme navrhli prostredníctvom spoločnej komisie alebo listu Prezidentovi PZ opatrenia na jej zlepšenie. Prácou v komisii participujeme na spoločnej stratégii MVO a Prezídia policajného zboru v boji proti rasovo - motivovanej trestnej činnosti a proti propagácii intolerancie, fašizmu a rasizmu na Slovensku. V tejto práci budeme naďalej pokračovať.

24. septembra a 10. decembra 2002 sa konali stretnutia spoločnej pracovnej skupiny MVO a Prezídia Policajného zboru SR so zameraním na riešenie problematiky rasovo motivovaného násillia a na spoluprácu na novej koncepcii vzdelávania polície. Doterajšia spolupráca je presnejšie formalizovaná - pri Prezídiu PZ pracuje stála komisia. Minister vnútra SR spoločným aktivitám MVO a polície vyjadril podporu. Predsedom komisie bol menovaný pplk. JUDr. Peter Mikuš, PhD. Pod jeho vedením komisia uskutočnila aj výjazd do terénu, ktorého sa za našu nadáciu zúčastnil právnik. Mgr. Peter Wilfling.

Koordinátorka projektu vypracovala odborné stanovisko k návrhu osnov a koncepcii vzdelávania v polícii vyžiadané predsedom komisie pri Prezídiu PZ Mikušom. Tento materiál bol odovzdaný všetkým policajným expertom spolupracujúcim v rámci projektu s nadáciou i ministrovi vnútra na osobnom stretnutí. V druhom roku trvania projektu sa uskutočnili ďalšie vzdelávacie podujatia:

11. júla 2002 a 1. - 3. októbra 2002 sa konali v Pezinku výcvikové kurzy pedagógov z miestnej Strednej odbornej školy PZ.

10. - 11. septembra 2002, sa v Pezinku konal výcvikový kurz pre pedagógov dvoch stredných odborných škôl PZ, na ktorom boli reprezentované obe školy viacerými pedagógmi – väčšinou právnikmi a psychológmi.

10. – 12. decembra 2002 sa v Tatranskej Lomnici uskutočnilo podujatie pre policajných dôstojníkov/-čky z praxe zo stredného a východného Slovenska. Väčšina z nich boli špecialisti pre prevenciu kriminality a styk s verejnosťou okresných riaditeľstiev PZ. Kurz bol zameraný na ľudské práva v kontexte komunikačných zručností a na metodológiu vzdelávania v oblasti ľudských práv. Súčasťou programu bola návšteva novovytvorených "repcií" v Starom Smokovci a Senci.

Účastníkom všetkých kurzov boli (ako náš vklad do projektu) distribuované publikácie vydané našou organizáciou Občan a verejná správa, Občan a verejná správa - Metodická príručka, Úvod do Európskeho dohovoru o ľudských právach, Občan a demokracia – Metodická príručka a neviditeľná menšina. Viacerí prejavili záujem aj o komentár k Ústave USA.

Počas tréningových aktivít s preventistami (majú v kompetencii i styk s verejnosťou) sme prostredníctvom práce v tvorivých skupinách pripravili koncepciu propagačných materiálov (leták, plagát), ktoré boli ďalej pripravované odborníkmi na design v úzkej kooperácii s Prezidiom PZ. Koordinátorka projektu dňa 11. júla 2002 vystúpila v Slovenskej televízii v diskusii venovanej práci a vzdelávaniu polície s relevantnými informáciami o aktivitách v rámci implementovaného projektu.

Projekt pokračuje v roku 2003. Finančne ho podporuje Britské veľvyslanectvo v rámci programu Ministerstva pre medzinárodný rozvoj DFID.

Koordinátorka projektu: Šarlota Pufflerová

Klinika práva na každý deň - pokračovanie programu s dosahom na ďalšie komunity (2001 – 2003)

Cieľom projektu je rozvoj klinického vzdelávania na právnických fakultách. Znamená to ďalej budovať a rozvíjať aktivity Kliníky Práva na každý deň (Street Law) na právnických fakultách Trnavskej Univerzity a Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach a súčasne realizovať vzdelávacie tréningy pre učiteľov stredných škôl, príslušníkov a vychovávateľov Zboru väzenskej a justičnej stráže SR. V tomto smere sa začala uskutočňovať aj supervíziu študentom práva, ktorí sú aktívne zapojení do programu.

Ďalším cieľom bolo zriadiť pobočku Nadácie Občan a demokracia v Košiciach pre efektívnejšie realizovanie Programu práva na každý deň na východnom Slovensku, pokračovať v príprave študentov práva (Bratislava, Banská Bystrica, Košice) na vedenie hodín Právo na každý deň pre rôzne cieľové skupiny a zároveň realizovať interaktívne hodiny o práve pre študentov stredných škôl, chovancov reedukačných domovov a diagnostických centier. V pobočke pracuje Dana Telepková, ktorá vedie študentov práva, participuje ako lektorka na vzdelávacích projektoch nadácie a ďalšom roku začne učiť predmet Právna klinika pre vybrané komunity - Street Law na Právnickej fakulte.

Počas 2. semestra Právnej kliniky pre komunity v školskom roku 2001/2002 na PFTU sa uskutočnil simulovaný súdny proces na Krajskom súde v Trnave. V rámci druhého semestra kliniky študenti práva vykonávali prax učením o práve na troch stredných školách v Trnave – gymnáziu Jána Botta, gymnáziu Jána Hollého a Obchodnej Akadémii. So strednými školami bol dohodnutý vyučovací priestor na hodinách Náuky o spoločnosti a Spoločensko-vednom seminári. Študenti práva dokumentujú svoju prácu v plánoch odučených hodín a denníkoch, v ktorých zaznamenávajú priebeh hodiny. Študenti odučili najmenej 16 vyučovacích hodín. Témy hodín o práve na stredných školách sa

týkali jednak ľudských práv, ale aj praktických znalostí ohľadom spôsobilosti na právne úkony, nájmu bytu, pracovnej zmluvy, dedenia zo zákona a podobne. Súčasťou výuky o práve bola aj simulácia trestného procesu. Odohrala sa na hodine strednej školy a potom na Krajskom súde v Trnave, kde proces viedli skutoční sudcovia. Predmetom súdneho pojednávania bola obžaloba na troch obžalovaných z rasovo motivovaného trestného činu. Súdny proces prebiehal čiastočne súťaživou formou, keďže role súdneho pojednávania na krajskom súde boli tvorené vždy najmenej z dvoch stredných škôl. Pojednávania prebiehali v troch pojednávacích miestnostiach súčasne. Na záver zúčastnená sudkyňa a sudcovia odovzdávali certifikáty jednotlivým študentom práva.

Organizovali sme pravidelné stretnutia so študentmi práva v Košiciach, Banskej Bystrici a Bratislave. Ich súčasťou bol tréning učenia práva interaktívnym spôsobom. Skupinu študentov a študentiek práva v Bratislave vedie koordinátorka projektu, ktorá dohliada aj nad výukou interaktívnych hodín na stredných školách. V Bratislave prešlo tréningom okolo 8 študentov práva, z ktorých aktívne učilo na stredných školách 6 študentov a študentiek práva. Učili v ustálených dvojiciach na troch stredných školách – na gymnáziách Juraja Hronca, Matky Alexie a Metodova. Na školách učili najmä v priebehu druhého semestra – od marca do júna 2002. V priebehu októbra až decembra 2002 prebiehala príprava nových študentov práva. O odučených hodinách študenti práva robia podobnú dokumentáciu ako na Právnickej fakulte v Trnave.

Skupinu študentov a študentiek práva v Bratislave vedie regionálna koordinátorka projektu Daniela Telepková, ktorá i dohliada nad výukou interaktívnych hodín na stredných školách. V Košiciach prešlo tréningom okolo 10 študentov práva, z ktorých všetci aktívne učili na stredných školách. Učili v dvojiciach na troch stredných školách v Prešove a troch stredných školách v Košiciach. Na školách učili v priebehu druhého semestra – od marca do júna 2002. V priebehu októbra až decembra 2002 prebiehala príprava nových študentov práva. O odučených hodinách študenti práva robia podobnú dokumentáciu ako na Právnickej fakulte v Trnave.

Skupinu študentov a študentiek práva v Banskej Bystrici viedla do mája 2002 regionálna koordinátorka Janka Debrecéniová, ktorá i dohliadala nad výukou interaktívnych hodín na stredných školách. Od októbra 2002 začal vytvárať novú skupinu študentov práva Peter Kollár. Do mája 2002 dve dvojice študentov práva robili interaktívne hodiny o práve na dvoch stredných školách v Banskej Bystrici: gymnázium na ulici Komenského, Obchodná akadémia na ulici Skuteckého a jednej strednej škole v Turčianskych Tepliciach: Pedagogická a sociálna akadémia.

Celkovo študenti práva odučili v rámci tohto projektu v roku 2002 spolu: 285 tematických hodín o práve na 18 slovenských stredných školách.

Významnou udalosťou v rozvoji našej organizácie je vytvorenie pobočky v Košiciach so samostatným priestorovým vybavením. Začiatkom roku 2002 sa vytvorilo stále a riadne kontaktné miesto pre cieľové skupiny projektu zapojené v programe na východnom Slovensku. Miestom pobočky je širšie centrum Košíc, ktoré je ľahko prístupné najmä študentom práva. V mieste pobočky je tiež vytvorený priestor pre pravidelné stretnutia študentov práva, na ich spoločnú prípravu na hodiny o práve na stredných školách, je i miestom na potrebné konzultácie s právničkou.

Priaznivú atmosféru pre vytvorenie novej Právnej kliniky pre vybrané komunity na Právnickej fakulte Univerzity P.J.Šafárika v Košiciach priniesli prof. Richard Roe z Georgetownskej Univerzity a Monika Plátek z Varšavskej Univerzity. 8.apríla 2002 sa konalo stretnutie s dekanom Právnickej fakulty Univerzity P.J.Šafárika. V závere stretnutia dekan prisľúbil podporu novej právnej kliniky.

Následne bola akademickým senátom schválená pre školský rok 2003/2004 klinika s názvom Právna klinika pre vybrané komunity (Street Law), ktorá začne riadne pracovať od letného semestra.

V rámci projektu sme v roku 2002 uzatvorili dohodu o spolupráci s nápravno-výchovným zariadením v Košiciach pri vzdelávaní odsúdených. Boli plánované dva dvojdnové tréningy pre pracovníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže. Realizovali sa v apríli a v novembri 2002. Prvého tréningu sa zúčastnilo 15, druhého tréningu 18 účastníkov a účastníčok. Tréningy sa organizovali v spolupráci s Generálnym riaditeľstvom Zboru väzenskej a justičnej stráže na základe dohody podpísanej v roku 2001.

Ústrednými právnymi témami prvého tréningu boli domáce násilie a právo na informácie. Účastníci riešili prípady domáceho násillia páchaného manželom, otcom a synom, pričom sa diskutovalo o trestno-právnych i občiansko-právnych aspektoch. Právo na informácie bolo spojené s výkladom uplatňovania zákona o slobodnom prístupe k informáciám. Vzhľadom na požiadavky účastníkov sme do druhého tréningu zaradili prezentácie zamerané na históriu Rómov na Slovensku, ich kultúru, predsudky voči príslušníkom rómskej komunity a prácu v rómskej komunite. Zo sociálno-psychologických zručností boli v tréningu zakomponované najmä aktivity na asertivitu a riešenie konfliktov. Z právnych tém bola použitá aktivita na scitlivenie ohľadom diskriminačných faktorov pri prijímaní do zamestnania, účastníci tiež na tomto tréningu riešili prípady z Európskeho súdu pre ľudské práva týkajúce sa korešpondencie odsúdených.

V júni 2002 sa nám podarilo vo východoslovenskom regióne rozšíriť program priamo na odsúdených v Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Košiciach. Tento nový záujem o spoluprácu bol vyvolaný následne po uskutočnení aprílovej prezentácie prof. Roe z Georgetownskej Univerzity a prof. Platek z Varšavskej Univerzity o programe vzdelávania pre odsúdených v ich krajinách. V letných mesiacoch na základe zmluvy o spolupráci medzi ústavom a nadáciou boli realizované prvé tri vzdelávacie stretnutia o práve s odsúdenými. Vzhľadom na vysoký pozitívny ohlas u odsúdených sa v súčasnosti so vzdelávacím programom pokračuje už za účasti študentov práva v ďalších štyroch nápravno-výchovných zariadeniach na Slovensku.

Ďalšou významnou aktivitou projektu je organizovanie interaktívnych hodín o práve v reedukačných domovoch a diagnostických centrách. V období od septembra do decembra 2002 dve dvojice študentov práva odučili v Diagnostickom centre v Záhorskej Bystrici spolu 8 tematických blokov o práve. Sústredili sme sa na nasledovné témy: potreba právneho poriadku, ľudské práva, právomoci polície, domáce násilie, práva rodičov a detí a pracovné právo. Cieľovou skupinou boli chovanci centra - chlapci vo veku od 14 do 18 rokov. Sú tam najčastejšie z dôvodu záškoláctva a dopúšťania sa inej trestnej činnosti.

Šesť jednodňových tréningov pre učiteľov stredných škôl vo všetkých regiónoch Slovenska boli vedené interaktívnym spôsobom v spolupráci s právnikmi a psychológmi. Celkovo sme realizovali v uplynulom roku viac ako 12 výcvikových kurzov pre učiteľov, ktorých sa zúčastnilo viac ako 300 účastníkov/-účastníčok, priemerne 18 účastníkov na jednom kurze. Výcvik pedagógov viedli dvojice trénerov – jeden profesiou psychológ a druhý právnik. Hlavným cieľom bolo uvedomiť si druhy zodpovednosti (politickú, etickú a právnu) i rolu občana vo verejnej politike. Tieto tréningy boli zamerané na tematicky nové témy v rámci cyklu Občan a verejná správa, ako aj na témy domáceho násillia a diskriminácie žien a príslušníkov sexuálnych minorít. Pri realizovaní týchto tréningov boli našim partnerom zo štátneho sektoru Metodické centrá v Prešove, Banskej Bystrici a Bratislave.

Od učiteľov a učiteľiek sme získali pozitívnu spätnú väzbu o prítlačivosti a účinnosti nami ponúknutých metód a ocenenie zdrojových materiálov. Na výcvikoch získali učitelia a učiteľky tiež materiálnu výbavu obsahujúci publikácie *Občan a verejná správa*, *Metodická príručka*, *Neviditeľná menšina* (o sexuálnej orientácii), i brožúry *Účasť na správe vecí verejných a menšiny*, *Čo nie je tajné, je verejné*.

Projekt finančne podporuje Nadácia otvorenej spoločnosti – OSF. Na vydanie metodologickej príručky prispela aj Street Law Inc.

Koordinátorky projektu: Mária Kolíková, Šarlota Pufflerová

Jesenná škola ľudských práv 2002

Projekt, v rámci ktorého sa od roku 1997 každú jeseň konajú školy ľudských práv nesie názov *Budúci právnici za ľudské práva*. Prvé stretnutie sa uskutočnilo v *Mojmírovciach* pri Nitre. V ďalších rokoch študenti strávili pekný týždeň nabitý udalosťami v *Harmónii* pri Modre, v *Zlatých Moravciach*, v *Starej Lesnej* pod Tatrami, aby sa v novembri roku 2002 nakoniec zišli na *Zochovej chate*. Na školy ľudských práv prizývame študentov vyšších ročníkov, pretože pri riešení prípadov porušenia ľudských práv je potrebné mať zvládnuté aspoň základy nášho právneho poriadku a orientovať sa aj v medzinárodných právnych úpravách. Študenti a študentky pod vedením trénerov - právnikov a právničiek z praxe hľadajú sami cesty nápravy porušovaných ľudských práv. Podstatný rozdiel oproti zaužívaným postupom na našich právnických fakultách je v dôraze na aktívny prístup zo strany študentov a v jasnej hodnotovej orientácii na ľudské práva.

I keď nosnou časťou projektu *Budúci právnici za ľudské práva* sú každoročné školy ľudských práv, ktoré prebiehajú počas siedmych jesenných dní, tím právnikov spolu s koordinátorkou projektu, pracuje na tvorbe programu i výbere študentov počas celého roka. Oslovujeme študentov, ktorí absolvovali minimálne 6 semestrov na jednej z právnických fakúlt na Slovensku, pričom účasť na jesennej škole je otvorená aj pre absolventov tých predchádzajúcich.

Dôležitou súčasťou projektu sú úvodné stretnutia na každej z fakúlt s potenciálnymi účastníkmi jesennej školy ľudských práv. Sú dobrou príležitosťou na vzájomné zoznámenie sa i predstavenie pripravovaného programu. Na základe tohto stretnutia so študentmi práva a splnenia ďalších podmienok (zaslanie prihlášky a motivačného listu), organizátori neskôr robia výber účastníkov školy. Cieľom úvodných stretnutí súčasne je, aby sa potenciálni účastníci, mali možnosť bližšie zoznámiť s formou práce na jesennej škole, s cieľmi projektu a možnosťami následnej spolupráce. Ďalším zámerom stretnutí je adeptov osobne spoznať a dať im možnosť prejaviť sa v neformálnom rozhovore.

Na rozdiel od predchádzajúceho modelu požívaného v projekte, tento nový nezahŕňa organizovanie jarnej školy nadväzujúcej na jesenné stretnutie. Po skončení jesennej školy majú študenti možnosť zapojiť sa do riešenia konkrétnych prípadov v rámci klinického vzdelávania na právnických fakultách v *Tnave* a v *Košiciach* alebo v rámci poskytovania právnej pomoci realizovanej občianskym združením *Občan a demokracia* (predtým nadácia) v Bratislave alebo *Centrom* pre podporu miestneho aktivizmu v *Ponickej Hute* pri *Banskej Bystrici*.

Program jesennej školy je spravidla rozdelený do pracovných blokov, ktorých náplňou je analýza jednotlivých právnych problémov a reálnych káuz z právnej praxe. Počas posledných troch rokov je

súčasťou školy celodenná študijná cesta, voláme ju „Study Tour“. Študenti majú počas nej možnosť osobne sa stretnúť s ľuďmi, ktorí sú priamo zapojení v jednotlivých kauzách riešených na škole ľudských práv. Majú možnosť vypočuť si ich argumenty, diskutovať s nimi a reálne si zažiť kontakt s klientom. Stretnutia sú dohodnuté vopred so súhlasom zainteresovaných. Podľa uváženia organizátorov a trénerov a podľa možností klientov môže byť cesta zaradená do programu v rôznych fázach jesennej školy. Dôležité je však, že študenti majú informácie o jednotlivých prípadoch vopred, aby boli na návštevy dobre pripravení.

Škola ľudských práv vytvára študentom a študentkám práva - pre nich nový - priestor na riešenie prípadových štúdií týkajúcich sa ľudských práv, simulovanie občianskeho a trestného súdneho pojednávania, ale rovnako aj pre rozvoj a tréning zručností špecifických pre budúcu prácu právnikovi či právničky (napr. právna analýza) i všeobecne potrebných (napr. ústny prejav, argumentácia). Obohatením programu sú zaujímaví hostia obvykle pôsobiaci v právnej oblasti, ale aj ľudia z iných oblastí spoločenského života.

V zásade program škôl ľudských práv obvykle pozostáva z dvoch základných zložiek: doobedňajších alebo poobedňajších tematických pracovných blokov a diskusných večerov s prizvanými hosťami.

Obsahová náplň jednotlivých aktivít má priamy súvis s porušovaním ľudských práv na území Slovenska alebo sa týkajú využitia prostriedkov právnej ochrany na medzinárodných orgánoch. Najčastejšie riešenými problémami prípadových štúdií sú: postavenie občana v správnom, stavebnom a územnom konaní, postavenie občana v občianskom a trestnom súdnom konaní, preskúmanie rozhodnutí orgánov štátnej správy súdmi, oprávnenosť zásahov príslušníkov PZ SR a Obcej polície, či aplikácia medzinárodných dohôrov v oblasti ľudských práv. Všetky preberané prípady súvisia s problematikou uplatňovania základných slobôd a ľudských práv, práv menšín a práva na zdravé životné prostredie

Vzdelávanie študentov práva prostredníctvom aktívnej participácie sa opätovne osvedčilo a o túto aktivitu, ako aj o témy škôl ľudských práv je naďalej záujem. Toto konštatovanie vyplýva aj z vyjadrení študentov počas záverečnej diskusie Jesennej školy 2002. Študenti prejavili záujem aj o ďalšie nadväzné stretnutia podobného charakteru.

Projekt Budúci právnikovia za ľudské práva, v rámci ktorého sa Jesenná škola uskutočnila, je realizovaný s finančnou podporou Nadácie otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation.

Koordinátorka projektu: Marcela Mežianová

Finančná správa za rok 2002

(do 30. novembra 2002)

PRÍJMY

A. Príjmy projektov (Granty)	6 011 599,53
Nadácia otvorenej spoločnosti - OSF	2 477 628,05
American Council of Learned Societies	69 808,30
Nadácia pre podporu občianskych aktivít	1 339 341,30
Ekopolis - Tvoja zem	443 000,00
Britské veľvyslanectvo - DFID	305 969,24
Holandské veľvyslanectvo - MATRA	263 104,04
PONTIS	1 112 748,60
	397 891,07
B. Príjmy nadácie	
Úroky z peňažných vkladov	125 038,22
Výnosy spôsobené kurzovými rozdielmi	100 620,23
Mimoriadne výnosy	31 889,00
Dary PO	51 000,00
Dary FO	1 320,00
Príspevky z 1% dane	28 324,00
<u>Daňové výnosy:</u>	
Výnos z prenájmu	30 799,00
Príležitostný predaj kníh	12 989,50
Tržby z predaja služieb	14 480,00
Mimoriadne výnosy	1 431,12
Príjmy celkom	6 409 490,60
Prenos do roku 2003 (OZ Občan a demokracia)	1 350 109,72

VÝDAVKY

A. Náklady na projekty	6 830 462,73
a) Mzdové náklady	1 669 998,70
Mzdy	1 642 546,00
Sociálne zabezpečenie	27 452,70
b) Prevádzkové náklady projektov	5 160 464,03
Odpisy	905 361,00
Komunikačné náklady projektov	264 995,70
Prenájom priestorov pre projekty	550 591,85
Školenia, semináre projektov	65 313,20
Cestovné projektov	205 282,28
Ostatné náklady projektov	632 946,47
Ostatné služby v rámci projektov	130 630,61
Organizovanie vzdelávacích akcií - publikačná činnosť	719 830,52
Posudková poradenská činnosť, lektorovanie	1 648 497,90
Náklady spojené s výkonom civilnej služby	37 014,50
B. Náklady na správu nadácie	792 733,64
Ostatné poplatky, služby	233 905,45
Kurzové rozdiely	553 828,19
Poskytnuté príspevky	5 000,00
Výdavky spolu	7 623 196,37

Stav a pohyb majetku

k 1. 1. 2002	2 911 992,94
k 30. 11. 2002	3 382 530,58
Pohyb majetku	470 537,64

Príloha k finančnej správe za rok 2002

Správa nadácie – najviac 15% z ročného obratu

Obrat roku 2002	6 409 490,60
15 % z obratu roku 2002	961 423,59
Na správu nadácie bolo v roku 2002 účtované	792 733,64

Záver

Dôraz na interdisciplinárny prístup a partnerskú spoluprácu sa podpísal pod dynamiku doterajšieho vývinu našej organizácie i jednotlivcov, ktorí v nej počas uplynulých desiatich rokov pôsobili. Vyrástli u nás viaceré osobnosti, ktoré sa po odchode z našej organizácie veľmi dobre uplatnili vo verejnej politike či vo svojej profesii - poradca premiéra, redaktorka RFE, právnička úradu vlády, spoločník známej advokátskej kancelárie...Mnohí ďalší však v nej ostali pôsobiť a robia jej naďalej dobré meno doma i v zahraničí. Je užitočné, ak ľudia naštepení myšlienkami a hodnotami občianskej spoločnosti preniknú z mimovládneho sektora do ostatných a šíria ich ďalej. Ešte lepšie však je, keď ostanú tou súčasťou občianskej spoločnosti, ktorá môže aktívne a nezávisle vstupovať do verejnej politiky obhajujúc verejné záujmy, otvorene stojac na strane občanov a posilňujúc ich pozície. V tejto sfére sa ľudia z našej organizácie svojiským spôsobom zapísali do novodobých dejín Slovenska.

Skupina ľudí tvoriaca jadro nového združenia Občan a demokracia pôsobí v našej organizácii už niekoľko rokov i keď ich vekový priemer je relatívne nízky. Je to spôsobené tým, že väčšina z nich začala v našej organizácii pracovať už počas štúdií. Bolo ostatne našim dlhodobým zámerom vybudovať tím pozostávajúci z profesionálov, ktorým konvenuje téma ľudských práv, ktorí sú motivovaní zasadzovať sa za ich ochranu a pracovať na pozdvihnutí právneho povedomia slovenskej verejnosti. Súčasťou snaženia tohto tímu bolo rozvíjanie demokratických participatívnych praktík vo fungovaní spoločnosti, čo obnášalo nielen šírenie vedomostí, ale i zručností, najmä komunikačných. Aj preto je v tímovej práci našej organizácie najviac typická spolupráca psychológov s právnikmi. Je nielen obohacujúca, ale aj tvorivá. Prináša nielen nové obsahy, ale i formy odovzdávania dôležitých poznatkov o demokratických princípoch a pravidlách spolu so zručnosťami ako ich uplatňovať. V blízkej budúcnosti nebude jednoduché týchto ambiciózných ľudí, ktorí sú pevne rozhodnutí presadzovať demokratické hodnoty a obhajovať ľudské práva občanov Slovenska, udržať v prostredí mimovládnych organizácií. Objavia sa nové výzvy a nepomerne atraktívnejšie možnosti. Musíme si preto pripraviť pôdu, aby sme s týmto vzácnym a jedinečným potenciálom neplytvali a nerozmieňali energiu odborníkov na drobné. Práve preto, že ani v Európskej únii nás nečakajú ľahké časy, musíme ju naopak koncentrovať, kultivovať a vytvárať priaznivé prostredie pre jej účinné uplatnenie v MVO.